

Qualitative study of the issue of identity, identity conflict and factors affecting it in teenage girls (first and second high school)

Maryam Solgi

Assistant Professor, Department of Islamic Learning, Faculty of Theology, Alzahra University, Tehran, Iran (Corresponding author).

m.solgi@alzahra.ac.ir

 0000-0003-1972-3084

Zeynab Shahbazi

Master's degree in social sciences, Faculty of Social and Economic Sciences, Alzahra University Tehran, Iran.

shahbazi.zeynab@yahoo.com

 0000-0003-85909-7786

Abstract

Identity has different dimensions and the most important one is individual and social identity. Meanwhile, the identity of girls and women as people who educate the future generations in the hands of teenage girls is more important. This research is aimed at the statistical system of the problems of teenage girls in the issue of identity from all over the country. In fact, in this research, we have defined identity, identity conflict and its effective factors, and the level of satisfaction with sexual identity from the point of view of adolescent girls. This research was done with qualitative method and qualitative content analysis technique. The target population of the current research is all the female students of the first and second secondary level from all over the country, and 18 people have been selected as a sample in this research. Examining the interviews and data analysis showed that in general, some teenage girls have knowledge about their identity in different dimensions, but some not only do not have knowledge, but are also dissatisfied with their identity. Dissatisfaction with identity is very evident, especially in the aspect of sexual identity. From the point of view of the interviewees, various factors such as family, social structures, media, peer group play a role in teenage girls' dissatisfaction with their identity. In examining the religious identity of teenage girls, regarding the principle of religion, there is a belief in the monotheism and oneness of God among many teenagers. Criticizing the teachings of Islam and the attitude towards Islam, some teenagers seek to convert to Christianity, and some have pointed out their weakness in performing religious rituals. The most important doubts of teenagers are related to the topic of resurrection, Imam of the time, hijab and trend towards new hairstyles.

Keywords: Identity, Individual identity, Social identity, Identity conflict, Adolescent girls.

مطالعه کیفی مسئله هویت، تعارض هویتی و عوامل مؤثر بر آن در دختران نوجوان (متوسطه اول و دوم)

مریم سلگی

استادیار، عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
m.solgi@alzahra.ac.ir

0000-0003-1972-3084

زینب شهبازی

دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.

shahbazi.zeynab@yahoo.com

0000-0003-85909-7786

چکیده

هویت دارای ابعاد مختلفی است و مهم‌ترین آن هویت فردی و اجتماعی است. در این میان، هویت دختران و زنان به‌عنوان افرادی که تربیت نسل‌های آینده در دست دختران نوجوان است، اهمیت بیشتری دارد. این پژوهش در صدد احصاء نظام مسائل دختران نوجوان در موضوع هویت می‌باشد. در واقع ما در این پژوهش به تعریف هویت، تعارض هویتی و عوامل مؤثر آن و میزان رضایت از هویت جنسی از نگاه دختران نوجوان پرداخته‌ایم. این پژوهش با روش کیفی و با تکنیک تحلیل محتوای کیفی صورت گرفته است. جامعه هدف پژوهش حاضر دانش‌آموزان دختران مقطع متوسطه اول و دوم از استان‌های مختلف (برخی از استان‌های کشور) می‌باشد که در این پژوهش ۱۸ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. بررسی مصاحبه‌ها و تحلیل داده‌ها نشان داد به‌طور کلی برخی از دختران نوجوان نسبت به هویت خود در ابعاد مختلف شناخت داشته‌اند؛ اما برخی نتوانستند شناخت ندارند بلکه از هویت خود ناراضی هستند. ناراضی‌تایی از هویت به‌خصوص در بُعد هویت جنسی بسیار مشهود است. از نگاه مصاحبه‌شوندگان عوامل مختلفی از جمله خانواده، ساختارهای اجتماعی، رسانه، گروه همسالان در عدم رضایت از هویت دختران نوجوان نقش دارند. در بررسی هویت دینی دختران نوجوان، در باب اصل دین در میان بسیاری از نوجوانان باور به توحید و یگانگی خداوند وجود دارد. برخی از نوجوانان به دلیل عدم شناخت جامع و کافی از اسلام و ناآگاهی در خصوص فلسفه برخی احکام مسئله تغییر دین را مطرح می‌نمایند. برخی دیگر از نوجوانان به مسئله ضعف و کوتاهی در انجام مناسک و احکام دینی دچار هستند. مهم‌ترین شبهه‌های نوجوانان دختر در این باره مربوط به موضوع قیامت، امام زمان (عج)، حجاب و گرایش به آرایش‌های نوپدید می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: هویت، هویت فردی، هویت اجتماعی، تعارض هویتی، دختران نوجوان.

شاپای الکترونیک: ۶۵۵X-۲۵۸۸ / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه علمی راهبرد اجتماعی فرهنگی

CC BY 4.0

doi 10.22034/SCS.2023.395980.1436

مقدمه و بیان مسئله

بحث درباره مسئله هویت سابقه طولانی و شاید بتوان گفت به بلندای عمر بشر دارد. انسان همواره در طول تاریخ به دنبال تعریف و شناخت خود، قبیله و ملت خویش بوده است؛ همچنین انسان‌ها همواره در صدد شناخت نقاط اشتراک و افتراق خود از دیگران بوده‌اند. اهمیت مسئله شناخت هویت خود در متون دینی کاملاً مشهود است تأکید بر مسئله خودشناسی در قرآن در آیات مختلف با تأکید بر فکر در خود (مائده / آیه ۱۰۵) و سیر در خود (ذاریات / آیه ۲۱) بیان شده است؛ البته بررسی مفهومی آیات قرآن نشان می‌دهد که آیات متعددی با تعبیر گوناگون انسان را دعوت به خودشناسی نموده است؛ چراکه دستیابی به این مهم (خودشناسی) به تعبیر امیرالمؤمنین رسیدن به بزرگ‌ترین سعادت است (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ص. ۱۷۳). شاید تأکید فلاسفه مسلمان بر مسئله هویت را به اهمیت این مسئله در منابع دینی هم بتوان ربط داد.

این مهم همواره مطرح نظر فلاسفه بزرگ مسلمان بوده است و بررسی مفهوم هویت در بستر تاریخی نشان می‌دهد که مفهوم هویت به صورت دقیق با همین اصطلاح اولین بار در آثار فلاسفه مسلمان مطرح شده است.

ابن رشد فیلسوف بزرگ مسلمان می‌گوید: هویت مترادف معنایی است که بر اسم یک موجود اطلاق می‌شود... هویت گاهی بر یک وجود خارجی اطلاق می‌شود و گاهی بر ماهیت با تشخیص خارجی که عبارت است از حقیقت جزئی (تهانوی، ۱۹۶۳م، ص. ۲۴۱) و همین معنا مورد توجه ابن سینا نیز بوده است (ابن سینا، ۱۳۶۴، ص. ۱۴۶).

بعدها بهمنیار شاگرد ابن سینا مسئله تشخیص را که مبنای فلسفه هویت است مطرح می‌کند و پس از او هم در کتاب‌های فلسفی و کلامی تعریف تشخیص و مختصات آن بحث و بررسی می‌شود (ابراهیمی دینانی، ۱۳۸۰، ص. ۹۵)؛ به عنوان مثال جرجانی هویت را امری عقلانی از حیث امتیاز (تفاوت و تعدد داشتن) شی از دیگران می‌داند (جرجانی، ۱۹۷۸م، ص. ۱۲۴). در دوران معاصر نیز ملاصدرا از مفهوم هویت در آراء خود بسیار استفاده کرده است (صدرالدین شیرازی، ۱۹۸۱م، ص. ۵۱، ۱۸۷ و...).

جالب است که بدانیم معنای هویت در فرهنگ لغت‌های فارسی نیز با تأسی به فلسفه و حکمت معنا شده است. در لغتنامه دهخدا، هویت «تشخص» معنا شده که

میان حکما و متکلمان مشهور است (دهخدا، ۱۳۷۳، ص. ۲۰۸۶۶) و در فرهنگ معین، ذات باری تعالی، هستی وجود، آنچه موجب شناسایی شخص باشد و حقیقت جزئیه - یعنی گاه ماهیت با تشخیص است و گاه بالذات یا بالعرض است - تعریف شده است. بدین معنی که هویت در اصطلاح مجموعه‌ای از شاخص‌ها و علائم در حوزه‌های مؤلفه‌های مادی، زیستی، فرهنگی و روانی است که موجب شناسایی فرد از فرد دیگر، گروه از گروه یا اهلیتی از اهلیت دیگر و فرهنگی از فرهنگ دیگر می‌شود. هویت یعنی وجه اختصاصی هر فرد یا گروه (معین، ۱۳۷۱، ص. ۵۲۲۸).

در غرب نیز مسئله خودشناسی و شناخت هویت از گذشته تا کنون مورد توجه فلاسفه و متفکران بوده است. در دوران معاصر فیلسوفانی مانند کانت به این مسئله اهمیت زیادی داده و آن را مقدم بر هرچیز دانسته‌اند (کاپلستون، ۱۳۷۵، ص. ۲۳۱). مفهوم هویت در دوران نوین، حدود ۸۰ سال پیش توسط اریکسون مطرح شد. وی این اصطلاح را اولین بار برای توصیف اختلال در میان برخی از سربازانی که از جنگ جهانی دوم بازگشته بودند، به کار برد. اختلال‌هایی که باعث شده بود افراد فاقد حس یکپارچگی و تداوم در زندگی خود کنند (کامرانی فکور، ۱۳۸۱، ص. ۷). اریکسون هویت را مجموعه‌ای پویا، خودساخته و درونی می‌داند که شامل آرزوها، اهداف، توانایی‌ها، باورها و تاریخچه فردی است. به باور او دستیابی به هویت حاصل فرایندی پویاست که با عوامل اجتماعی برانگیخته و در طول عمر همواره بازسازی می‌شود (Berzonsky, 2005). هویت به معنای چه کسی، پاسخی است به نیاز طبیعی انسان برای شناساندن خود به یک سلسله عناصر و پدیده‌های فرهنگی و تاریخی و جغرافیایی (مجتهدزاده، ۱۳۸۱، ص. ۶۶).

در روان‌شناسی از واژه هویت اولین بار فروید^۱ استفاده نمود. سپس آن را با معنای ذهنی - روانی - اجتماعی درآمیخت (شکوه نوایی‌نژاد، ۱۳۸۶، ص. ۲۲۵).

روان‌شناسی، ایجاد هویت را مهم‌ترین عامل پیشرفت شخصی در دوره نوجوانی دانسته و آن را گامی حیاتی در جهت نیل به حیاتی شادمانه و مولد معرفی کرده است. از نظر اریکسون موفقیت در زندگی و دستیابی به اهداف و آرمان‌های انسانی در دوران بزرگسالی به نحوه شکل‌گیری هویت وابسته است که بیشتر در دوران نوجوانی و جوانی روی می‌دهد. فرد در دوران نوجوانی و جوانی، ارزش‌ها، باورها، داوری‌ها و هنجارهای مورد قبول خانواده و جامعه را زیر سؤال می‌برد و در

جست‌وجوی راه‌حل و پاسخ‌های مناسب به کندوکاو می‌پردازد. نتایج موفقیت‌آمیز فرایند رشد روانی و اجتماعی در دوران کودکی، امکان حل تعارض‌های روانی و اجتماعی را در مراحل بعدی زندگی به فرد می‌دهد؛ لذا در مقابل آشفتگی و بحران هویت، فرایند «شکل‌گیری هویت» و انسجام هویتی قرار دارد (لطف‌آبادی، ۱۳۷۹، ص. ۷۴).

هویت نقش «معناسازی» را چه در سطح فردی و چه در سطح اجتماعی بر عهده دارد. به این تعبیر، هویت مفهومی است که دنیای درونی یا شخصی را با فضای جمعی اشکال فرهنگی و روابط اجتماعی ترکیب می‌کند؛ بنابراین هویت مربوط به ذهنیت مشابهی است که فرد با دیگری دارد (تاجیک، ۱۳۸۱، ص. ۳۰).

ضرورت بحث از هویت در این است که داشتن تعریفی از خود اولین قدم نه‌تنها در ایفای نقش بلکه از مقدمات انسان بودن است. مطالعه‌های تاریخی در خصوص تجربه‌های گذشته بشر دلالت بر این اصل مهم دارد که اگر تکلیف مقوله هویت فرد در میان یک گروه یا ملت یا... مشخص باشد، تک‌تک افراد جامعه احساس اعتماد به نفس می‌کنند و جامعه و گروه جهت و اهداف خود را مشخص می‌بینند (رجایی، ۱۳۸۲، صص. ۴۰-۴۱).

هویت ضمن آنکه از ثبات و استمرار برخوردار است، از پویایی نیز بهره‌مند است؛ بنابراین هویت دیروز با امروز می‌تواند متفاوت از یکدیگر باشد. کان معتقد است که هویت در جریان تعامل اجتماعی و با درونی شدن نگرش‌های دیگران نسبت به خود شکل می‌گیرد. گیدنز نیز بر نقش فرد در تکمیل هویت تأکید کرده است. در برداشت گیدنز از هویت هم ابعاد اجتماعی و هم ابعاد فردی لحاظ شده است. گیدنز جنبه‌های روان‌شناختی و چالش‌های هویتی در دوران نوین را مورد توجه قرار داده است و بازاندیشی در هویت را که در پرتو معیارها و ارزش‌های جدید در حال تغییر است، ویژگی دوران جدید و نتیجه گسترش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و... می‌داند (گیدنز، ۱۳۸۳، ص. ۴۵).

در این میان مقوله هویت زنان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. پرداختن به هویت زنان و نقش آنان در تمدن‌سازی، به علت اهمیت این مسئله در ایجاد جامعه‌ای با هویت ایرانی و نقش آنان به عنوان مادران تمدن‌ساز آینده می‌باشد. تمدن ارتباط مستقیمی با فرهنگ سالم و زنده دارد. برای رسیدن به تمدن صحیح ایرانی، شناخت هویت زنان جوان بسیار ضروری به نظر می‌رسد. حساسیت مسئله هویت به این دلیل است که این مقوله به شدت تحت تأثیر تحولات اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و

فناورانه پیرامون خود قرار دارد و این میان مسئله هویت زنان بیشترین سهم را دارد (سفیری و معروف‌پور، ۱۳۹۷، ص. ۴).

بر اساس مطالعات روان‌شناسی چون بلوک و روبینز، سقوط خودپنداره دختران در حدی وسیع‌تر از پسران است. در پژوهشی که توسط انجمن آمریکایی دانشگاه زنان انجام گرفته است، نشان داده است که در سن ۸سالگی، ۶۰ درصد دختران و ۶۷ درصد پسران تصویر مثبتی از خودشان دارند؛ اما تکرار همین پژوهش در سن ۱۶سالگی، دختران ۲۷ درصد و پسران ۴۶ درصد تصور مثبتی از خودشان دارند. کاهش ۳۳ درصد خودپنداره مثبت در میان دختران نشان از اهمیت این موضوع دارد که مسئله هویت و شناخت خود در میان دختران و زنان اهمیت بیشتری دارد (منطقی، ۱۳۸۳، ص. ۳۶).

دوره نوجوانی به‌عنوان مهم‌ترین دوره رشد برای هر انسانی به‌شمار می‌رود که فرد با تحول‌های فراوانی در جنبه‌های مختلف زیستی، روان‌شناختی و اجتماعی با آن مواجه می‌شود. در این دوره فرد به دنبال کشف هویت خود و به عبارتی پاسخ به سؤال «من کیستم؟» است. پاسخ به این سؤال، هویت هر فردی را تشکیل می‌دهد. هویت با نوعی احساس مثبت یا منفی همراه است؛ بنابراین پاسخ به پرسش «من کیستم؟» درحقیقت همان هویت یا خود است. اگر هر فردی بداند که از کجا آمده و به کجا خواهد رفت؟ هویت فرد شکل می‌گیرد و هرچه فرد نتواند پاسخ مشخصی داشته باشد، به تعارض هویتی و درنهایت به بحران هویت منجر می‌گردد و فرد خود را گم خواهد کرد. درمجموع معنای هویت را می‌توان در چند جمله خلاصه کرد: «آدمی ۱- بداند جایگاه، منزلت و مرتبت او دقیقاً چیست و چه تعریفی دارد؟ ۲- آگاه باشد که چه پیوندها، رشته‌ها و ارتباط‌هایی او را به خود و جهان خارج از خود متعلق می‌سازد؟ ۳- درک کند که چه نقش‌ها، وظایف و مسئولیتی در قبال خود و دیگران دارد؟ ۴- شناخت واقع‌بینانه‌ای از توقعاتش نسبت به خود و دیگران به‌دست آورد. ۵- درنهایت نسبت خود را با گذشته، حال و آینده به‌درستی بداند» (شرفی، ۱۳۸۹، ص. ۹۵).

در جوامع امروزی عواملی چون جهانی شدن، صنعتی شدن، توسعه فناوری، توسعه ارتباطات، گسترش اقتصاد سرمایه‌داری و فرآورده‌های فرهنگی آن، نه تنها زندگی مادی و اقتصادی مردم بلکه چهارچوب نمادین آنها را نیز دگرگون کرده، دانش‌ها، مهارت‌ها، باورها، ارزش‌ها و سنت‌ها، قواعد و آداب و رسوم اخلاقی و مذهبی پیوسته مورد سؤال و تردید قرار می‌گیرد. در چنین شرایطی افراد به هویت نیاز دارند. از طریق هویت است که افراد می‌توانند نظامی نسبی در زندگی خود و دنیای

اطرافشان ایجاد کنند. دسترسی انسان‌ها به‌طور اعم و زنان به‌طور اخص به هویت واقعی خود باعث تثبیت موقعیت آنان و رسیدن به اهدافشان می‌گردد (پیشگامی‌فرد و دیگران، ۱۳۸۹).

مک‌لوهان معتقد است زمانی که ما فناوری جدیدی را وارد جامعه‌ای می‌کنیم آن جامعه را برای همیشه عوض کرده‌ایم و جوانان و نوجوانان به‌دلیل نوگرایی و آمادگی برای پذیرش تازگی‌ها، بیشتر از افراد مسن که افکار و عقایدشان شکل گرفته، تحت تأثیر این تغییرها قرار می‌گیرند. یعنی جذب تغییراتی چون نحوه ارتباطات، مد، سیاست و الگوپذیری غیرفرهنگی خود (ناهنجاری) می‌گردند. به‌طوری‌که این الگوپذیری که مغایر با ارزش‌ها و هنجارها و به‌طور کلی فرهنگ جامعه خودشان است، در آنها موجب ایجاد بحران هویت و درنهایت منجر به بروز شکاف بین نسل‌ها می‌گردد. سرعت این تحولات، زندگی، رشد و بلوغ جوان را تحت تأثیر قرار داده و جامعه‌پذیری را کاملاً دگرگون کرده است. اگر در گذشته روند جامعه‌پذیری عمدتاً توسط خانواده، مدرسه و نهادهایی انجام می‌شد که عناصری از نسل پیشین همچون پدر، مادر، معلم، واعظ و معتمد در این انتقال فرهنگی نقش ایفا می‌کردند، دسترسی گسترده به امکانات نوین فناوری، نسل جدید را در جریان تحولات تازه‌ای قرار داده است. بدین ترتیب با تغییر مبانی ورود به گزاره‌های ارزشی، نظام ارزشی این نسل متفاوت از نسل پیشین شده است (طاعتی، ۱۳۸۸، ص. ۲۳۰).

دوران نوجوانی به‌دلیل ویژگی‌های خاص این برهه از زندگی، مقطع حساسی در شکل‌گیری مسیر و سبک زندگی در جوانی و بزرگسالی به‌شمار می‌رود. از طرف‌دیگر برنامه‌ریزی دقیق در حوزه سبک زندگی و رفتار مطلوب برای نوجوانان مستلزم داشتن شناخت درستی از وضع موجود و چالش‌ها و مسائلی است که در شرایط کنونی نوجوانان با آن مواجه هستند. از طرف‌دیگر در سال‌های اخیر سرعت پیشرفت علم موجب شده تا چالش‌ها و تفاوت‌های بین‌نسلی بیش‌ازپیش خودنمایی کند، مشکل اصلی اینجاست که نسلی که امروز متصدی پیگیری امور نوجوانان است هرچند خود جوان باشد، با دنیای نوجوان امروز، اعم از فرصت‌ها و تهدیدهایش، فاصله دارد و چه‌بسا برخی از مسائل نوجوانان را نشناسد و آن‌گونه که انتظار می‌رود، درک نماید.

مسئله هویت و به‌طبع آن چالش و بحران هویت که عموماً از آن صحبت می‌شود و گفته می‌شود که نوجوانان با مسئله بحران هویتی روبه‌رو هستند. درک این موضوع که آیا واقعاً نوجوان دچار بحران هویت است یا خیر و اینکه اساساً تعریف متخصصان

و افراد مرتبط با نوجوان از هویت و بحران هویت چیست؟ ما را بر آن داشت تا به موضوع هویت و مسئله تعارض هویتی از نگاه خود نوجوانان بپردازیم. همچنین با توجه به نقش و اهمیت زنان در تمدن‌سازی و جایگاه ویژه آنان، در این بخش از پژوهش با دختران نوجوانی مصاحبه شده است که در سن نوجوانی قرار دارند و سعی شده است که مسائل نوجوانان از نگاه خود آنها بررسی شود. در این پژوهش معنا و مفهوم هویت، از نگاه برخی از دختران نوجوان در پایه‌های متوسطه اول و دوم بررسی شده است. در این پژوهش ابتدا از نوجوانان دختر خواسته شد تعریف خود از هویت را ارائه دهند؛ همچنین موضوع هویت جنسیتی و ابعاد آن و میزان شناخت دختران نوجوان از هویت جنسی مورد سؤال قرار گرفت. از آنجایی که موضوع هویت دارای ابعاد گوناگون است، هویت ملی و هویت دینی به‌عنوان دو بُعد مهم از هویت نیز بررسی شد و در آخر از نوجوانان خواسته شد درک و تعریف خود از تعارض هویتی را بیان و اشاره نمایند که در چه ابعادی تعارض هویتی را درک کردند و به‌طور کلی چه نگاهی به مسئله تعارض هویتی دارند و از نظر خود دختران نوجوان چه عواملی در این تعارض هویتی نقش دارند؟

همان‌گونه که بیان شد طرح مسئله هویت در آراء فلاسفه اسلامی و غرب نشان از اهمیت این مسئله و نیز قدمت تاریخی آن دارد. تاریخ فلسفه نشان می‌دهد که فلاسفه اساساً به مسائلی که نقش بنیادینی در معرفت بشر دارد پرداخته‌اند. امروزه با تفکیک علوم از فلسفه مسئله هویت یکی از مباحث مهم در علوم جدید همانند روان‌شناسی و جامعه‌شناسی است.

۱. اهداف پژوهش

۱-۱. هدف کلی

مطالعه کیفی مسئله هویت و تعارض هویتی از نگاه دختران نوجوان.

۲-۱. اهداف جزئی

- ۱- تعریف هویت از نگاه دختران نوجوان؛
- ۲- شناسایی مسائل و ابعاد مرتبط با هویت (هویت فردی، هویت جنسی، هویت اجتماعی، هویت ملی، هویت دینی)؛
- ۳- تعریف تعارض هویتی از نگاه دختران نوجوان؛
- ۴- شناسایی عوامل مؤثر بر تعارض هویتی دختران نوجوان.

۲. پرسش‌های پژوهش

۱-۲. پرسش کلی

دختران نوجوان متوسطه اول و دوم چه نگاهی به مسئله هویت و تعارض هویتی دارند؟

۲-۲. پرسش‌های جزئی

- ۱- تعریف هویت از نگاه دختران نوجوان چیست؟
- ۲- دختران نوجوان به چه میزان از ابعاد هویتی خود آگاهی دارند؟
- ۳- ابعاد هویت از نگاه دختران نوجوان چیست؟
- ۴- نگاه دختران نوجوان نسبت به مسئله تعارض هویتی چگونه است؟
- ۵- از نگاه دختران نوجوان چه عواملی بر هویت و تعارض هویتی اثرگذار است؟

۳. پیشینه پژوهش

سلطان محمدی و پور سیدآقایی (۱۴۰۲) در پژوهش خود تحت عنوان «آسیب‌شناسی پدیدارشناسانه هویت جنسیتی دختران نوجوان در فضای مجازی» به این نتیجه دست یافتند که مهم‌ترین مضامین اصلی تأثیر فناوری‌های نوین ارتباطی به‌خصوص اینترنت و شبکه‌های اجتماعی بر ساختار هویت جنسیتی نوجوانان، تغییرهای رفتاری دختران، دسترسی به اطلاعات زود هنگام جنسی، کاهش اعتماد به نفس و اختلال در هویت جنسیتی است.

نتایج پژوهش کشاورز و عاشوری (۱۴۰۱) نشان داده است که عوامل اجتماعی از جمله مطالعه کتب درسی، گروه دوستان و رسانه‌های جمعی و بحران هویت رابطه معنادار وجود دارد. نتایج نشان داده است که هرچه مطالعه کتاب درسی کمتر باشد، بحران هویت بیشتر و هرچه استفاده از رسانه‌های جمعی بیشتر باشد، بحران هویت نیز افزایش می‌یابد.

خزایی و ریاحی (۱۴۰۰) در مقاله خود با عنوان «مطالعه کیفی برساخت هویت بدنی نوجوانان در شهرستان بروجرد» به این نتیجه دست یافتند که کلیشه‌های جنسیتی، مقایسه بدن خود با دیگران به‌منزله شرایط علی، بلوغ به‌منزله شرایط زمینه‌ای و اینترنت به‌منزله رسانه و بدن ایدئال (لاغری) به‌منزله شرایط مداخله‌گر عمل می‌کنند. همچنین دختران در رویایی با تصویر منفی از بدن خود راهبردهای

خاصی را در پیش می‌گیرند. این راهبردها در قالب پایش بدن و دست‌زدن به الگوهای نامنظم غذایی دسته‌بندی می‌شوند. بر اساس نتایج این مطالعه اضطراب جسمانی، شرمساری و از خود بیگانگی جنسیتی از آثار و پیامدهای تصویر بدنی منفی دختران نوجوان از خود است.

رضائیان و توتونچی (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان «پیش‌بینی هویت دینی فرزندان بر اساس الگوی تعاملی خانواده، دینداری والدین و تفکر انتقادی نوجوان» نشان داد که متغیرهای دین‌داری پدر، بعد خلاقیت از تفکر انتقادی نوجوان، نگرش مذهبی مادر و جهت‌گیری گفت‌و شنود از الگوی ارتباطی خانواده توان پیش‌بینی هویت دینی فرزندان را دارد.

کنعانی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله خود با عنوان «بررسی تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر هویت جنسیتی مادران و دختران» نشان داد که مادران میزان هویت جنسیتی بالاتری نسبت به دختران دارند. این تفاوت‌های هویتی بین دو نسل مادران و دختران در ابعاد مختلف میزان و انگیزه استفاده از رسانه ملی، ماهواره و شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز مشاهده می‌گردد. هرچند، بین دو نسل بر حسب میزان استفاده از اینترنت تفاوتی از نظر هویت جنسیتی مشاهده نشد؛ اما نشان داد رسانه‌های جمعی بر هویت جنسیتی مادران تأثیر کمتری نسبت به دختران دارند؛ زیرا که مادران به‌عنوان نسل سنتی، هویت شکل‌یافته‌تری از دختران خود دارند و دختران در معرض دگرگونی‌های هویتی بیشتری در اثر استفاده از رسانه‌ها قرار دارند.

نتایج پژوهش عامری و عمویی (۱۳۹۵) نشان داد که میان عملکرد خانواده و تمایز یافتگی، رابطه مثبت معنادار و میان تمام مؤلفه‌های عملکرد خانواده و مؤلفه «جایگاه من» در تمایز یافتگی، رابطه مثبت معنادار وجود دارد. همچنین بر اساس یافته‌ها میان پنج مؤلفه از عملکرد خانواده (ارتباط، نقش، عملکرد کلی، حل مشکل، کنترل رفتار) با مؤلفه «آمیختگی» در تمایز یافتگی، رابطه منفی معنادار وجود دارد و میان عملکرد خانواده و ابعاد آن با میزان تجربه بحران هویت رابطه منفی معنادار وجود دارد و عملکرد خانواده، از طریق مؤلفه‌های «عملکرد کلی و نقش‌ها» قادر به پیش‌بینی بحران هویت و از طریق مؤلفه «عملکرد کلی» قادر به پیش‌بینی تمایز یافتگی در نوجوانان است. یافته‌های جانبی پژوهش نشان دادند که دختران نسبت به پسران بحران هویت بیشتری را تجربه می‌کنند؛ اما میان دو جنس در تمایز یافتگی، تفاوتی وجود ندارد.

ربیعی و همکاران (۱۳۹۴) در بررسی رابطه تماشای تلویزیون‌های ماهواره‌ای با

هویت جنسیتی دختران نوجوان شهر اصفهان که به منظور بررسی رابطه استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان با هویت جنسیتی دختران نوجوان انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که استفاده بیش‌تر دختران نوجوان از برنامه‌های تلویزیون ماهواره‌ای به فاصله گرفتن آنها از کلیشه‌های جنسیتی و تفکیک نقش‌های جنسیتی منجر می‌شود؛ همچنین استفاده دختران نوجوان از برنامه‌های تلویزیون ماهواره‌ای هویت جنسیتی آنها را مخدوش می‌کند و آنها را از هویت جنسیتی خود دور می‌کند.

بررسی مرتبط با موضوع هویت نشان داد که پژوهش‌های انجام شده عمدتاً با روش کمی و با تأکید بر یک جنبه خاص از هویت و تأثیر عوامل گوناگون بر هویت دختران پرداخته است؛ لذا پژوهشی یافت نشد که در آن به مسئله هویت و ابعاد آن و تعارض هویتی از نگاه خود دختران نوجوان پرداخته شود.

۴. ملاحظه‌های نظری

۴-۱. تعریف مفاهیم؛ هویت و ابعاد آن

هویت پاسخی است که فرد به سؤال‌های من کیستم و به کجا تعلق دارم می‌دهد (Oyserman, 2004, p. 5). این مفهوم در حوزه‌های مختلف علوم انسانی همانند روان‌شناسی و جامعه‌شناسی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

از نیمه دوم قرن ۲۰، مسئله هویت به‌عنوان یکی از موضوع‌های محوری در نظریه‌ها و مطالعات فرهنگی و اجتماعی قرار گرفت و از ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مورد نقد و بررسی قرار گرفت؛ بنابراین در دوره معاصر نیز علوم انسان‌شناسی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و... توجه زیادی به این مفهوم داشته‌اند.

هویت در روان‌شناسی دارای دو بعد فردی و اجتماعی است. در نظریه هویت اجتماعی از تاجفل^۱ (۱۹۷۲) تصور خود دارای دو جزء یعنی هویت شخصی با فردی و هویت اجتماعی است. هویت فردی بیانگر خصیصه‌های دوام یافته ثابت فردی یا مشتق از آنها می‌باشد و چیزی است که درون شخصیت افراد به‌واسطه فرایندهای گوناگون شناختی موجودیت دارد، مجموعه ویژگی‌هایی است که یک فرد را متفاوت از دیگران می‌سازد و به او فردیتی خاص می‌بخشد. این ویژگی‌ها، شامل ارزش‌ها،

1. Tajfel

عقاید، طرز تلقی‌ها، هنجارها، نمادها، احساس‌ها، تمایل‌ها و آگاهی‌های خاص یک فرد می‌باشد (رحیم ابوالحسنی، ۱۳۸۸، ص. ۲۸).

اریکسون^۱ می‌گوید هویت فردی در جریان گذر از بحران‌های معین مراحل مختلف رشد روانی - اجتماعی بروز می‌کند. این بحران‌ها و درگیری‌ها که بین جنبه‌های مثبت و منفی حیات درونی و بیرونی شخص رخ می‌دهد، سبب رشد شخصیت یا واپس‌روی شخصیت می‌شوند. خودشکوفایی فرد نیز که روان‌شناسان انسان‌گرا (راجرز و مازلو) از آن یاد کرده‌اند تنها پس از رسیدن به راه‌حل‌های قابل قبول در جریان بحران‌های مراحل رشد روانی - اجتماعی و دستیابی به یکپارچگی شخصیت حاصل می‌شود (لطف‌آبادی، ۱۳۸۹، ص. ۱۳۲). هویت فردی دارای انواع متفاوتی می‌باشد که از آن جمله می‌توان به هویت جنسی، هویت شغلی، بدنی و... اشاره نمود.

هویت اجتماعی عبارت است از دانش فرد نسبت به تعلق او به گروه‌های اجتماعی، هیجان‌ها و معانی ارزشی که از تعلق داشتن به آنها برایش حاصل می‌شود. به عبارت دیگر هویت اجتماعی، پنداشتن درباره خود است که مبنای آن گروه‌ها و وابستگی‌های گروهی می‌باشد. در حالی که هویت فردی به جنبه‌های خاص و ویژه شخص ارتباط می‌یابد و دربرگیرنده مفهوم انتزاعی و کلی از خویش است (کامرانی فکور، ۱۳۸۱، ص. ۱۷). به نظر تاجفل هویت فرد در تعامل با گروه شکل می‌گیرد. این تعامل در موقعیت‌های متفاوت و همچنین گروه‌های مختلف اجتماعی ابعاد گوناگونی به خود می‌گیرد. آنچه که مسلم است بحث هویت‌یابی فرد در شناخت موقعیت با توجه به عناصر شناختی، ارزشی و احساس معنا می‌یابد. موقعیت‌ها، تعیین‌کننده جدی هویت فرد نیستند، چراکه افراد از نظر تاجفل با آگاهی از پیامدهای احتمالی و تأثیرهای کنش‌های ساختاری موقعیت، خود را وارد گروه یا موقعیت کرده، هویت خود را نشان می‌دهد (عبدالحسینی و حقیقتیان، ۱۳۹۴).

هویت اجتماعی تعریفی است که فرد از خود بر اساس عضویت در رده‌ها و گروه‌های گوناگون اجتماعی دارد و هویت شخصی نیز به تعریف بازاندیشانه فرد از خود اطلاق می‌شود (ساروخانی و رفعت، ۱۳۸۳)؛ به عبارت دیگر، هویت اجتماعی ناظر بر فرایند تعریف شدن «خود» از طریق نقش‌ها و پیوندهای اجتماعی است؛ اما هویت شخصی ناظر به این است که چگونه تعریف هر فرد از خود در عالم اجتماعی متشکل از

1. Erikson

تجربه و بازشناسی شکل می‌گیرد (جی دان، ۱۳۸۵). از این رو، برای آنکه بتوان هویت را در آن واحد به‌مثابه ذاتی جوهری و درونی متعلق به خویشتن احساس کرد و هم به‌عنوان امری بر ساخته از موقعیت‌های چندگانه، پراکنده و دگرگون‌شونده، باید هویت را از منظر دیدگاه اجتماعی و همچنین فردی فهم نمود (جی دان، ۱۳۸۵).

در این پژوهش مسئله هویت در معنای روان‌شناختی و اجتماعی آن مورد دقت قرار گرفته است.

۴-۲. مبانی نظری؛ مؤلفه‌های مرتبط با هویت

در بحث مبانی نظری در مسئله هویت می‌توان گفت که نظریه‌های موجود در مسئله هویت بدین‌شکل قابل تفکیک است:

اول اینکه برخی هویت در روان‌شناسی را به‌معنای یکی شدن خود مطرح می‌کنند. در مردم‌شناسی این اصطلاح بیشتر در هویت نژادی تبلور می‌یابد (سوکفلد، ۱۹۹۹، ص. ۴۱۷ به نقل از عباس‌زاده و عباسی، ۱۳۸۴، ص. ۱۹).

دوم اینکه هویت در جامعه‌شناسی صرفاً یکی شدن نیست بلکه یکی شدن با خود و دیگران است (Erikson, 1980, p. 109) از دید جامعه‌شناسان فرایند هویت یک سیستم کنترل است که مجموعه از هنجارها و ضدهنجارها را در فرد و جامعه به‌وجود می‌آورد. هویت مجموعه معانی است که چگونه بودن را در خصوص نقش‌های اجتماعی به فرد القا می‌کند که او کیست و مجموعه معانی را برای فرد تولید می‌کند که مرجع چیرستی و کیستی او را ترتیب می‌دهد (Burke, 1991, p. 837).

در نظر روان‌شناسان، فردی که هویت اجتماعی او تثبیت شده است، احساس مسئولیت شهروندی نموده، خود را در قبال مسائل اجتماعی مسئول می‌داند و ضمن حفظ مصالح اجتماعی نسبت به وظایف خود به‌عنوان عضوی از جامعه مطلع است و با پرهیز از رفتارهای نابهنجار و رعایت حدود و مقررات جامعه در بهبود روابط اجتماعی با اعضا جامعه تلاش می‌کند (محبی، بی‌تا، ص. ۱۳۸۰). هویت فرهنگی و دینی نیز از جمله سایر ابعاد هویت است. هویت فردی مجموعه‌ای از هویت شخصی و هویت اجتماعی که دربرگیرنده هویت مذهبی، جنسیتی، قومی و ملی است. این هویت امروزه تحت تأثیر جهانی شدن و اجزای آن قرار دارد (مقدسی و خواجه‌نوری، ۱۳۸۴، ص. ۱۷).

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که در پژوهش حاضر نیز بررسی شده است، هویت جنسی و هویت جنسیتی دختران نوجوان است. هویت جنسی تجربه شخصی از

فردیت خود به‌عنوان مرد یا زن بودن است. تجربه درونی و خصوصی فرد از ابراز آشکار نقش جنسیت، می‌تواند منشأ احساس هویت جنسی محسوب شود؛ به‌عبارت‌دیگر آگاهی شخص از طبیعت زیست‌شناسی خود و بینشی که افراد نسبت به جنسیت، نقش‌ها و گرایش متناسب با جنس خود دارند، بیانگر هویت جنسی است. جنسیت هم به‌طور مستقیم و هم به‌طور غیرمستقیم در هویت و رفتار انسان تأثیر دارد؛ بنابراین هویت جنسیتی نیز تحت تأثیر احساسی که یک فرد از مذکر یا مونث بودن خود دارد، تعریف می‌شود. از سوی‌دیگر تصورها و نگرش‌هایی که در خصوص رفتارهای مناسب مردانه و زنانه در فرهنگ هر جامعه تعریف می‌شود، در شکل‌گیری هویت جنسیتی و الزام‌هایی که هر دو جنس در موقعیت‌های مختلف بر حسب شرایط در رفتارهای خود لحاظ کنند را مشخص می‌کند (علیرضائزاد و دیگران، ۱۳۹۵). فردی که هویت جنسیتی خود را پذیرفته باشد در فرایند اجتماعی شدن پیوسته در صدد همانندی بیشتر با جنسیت خود رفتارهای مطابق با مختصات آن است؛ اما هنگامی که فرد نتواند جنسیت خود را بپذیرد، به‌طور مستمر به‌دنبال همانندسازی با جنس مخالف است نسبت به جنسیت فعلی خود احساس ناراحتی می‌کند (کاپلان و سادوک، ۱۳۷۵، ص. ۱۴۷).

از مهم‌ترین انواع هویت اجتماعی، هویت ملی و هویت دینی است. در واقع هویت ملی و دینی دو مؤلفه مهم در بررسی میزان شناخت و تعلق فرد به اجتماع خود محسوب می‌شود. هویت ملی، فراگیرترین و درعین‌حال مشروع‌ترین سطح هویت در تمامی نظام‌های اجتماعی جدای از گرایش‌های ایدئولوژیک می‌باشد. «هویت ملی فرایند پاسخگویی آگاهانه یک ملت به پرسش‌هایی پیرامون خود، گذشته، کیفیت، زمان، تعلق، خاستگاه اصلی و دائمی، حوزه تمدنی، جایگاه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ارزش‌های مهم از هویت تاریخی خود است» (صنیع اجلال، ۱۳۸۴، ص. ۱۰۴).

تسیانکوف معتقد است: هویت ملی، هنجاری فرهنگی است که نشان‌دهنده جهت‌گیری عاطفی یا احساسی افراد نسبت به ملت و نظام سیاسی‌شان است؛ احساس‌هایی همچون وابسته شدن، پیوند داشتن و مقوله‌هایی شبیه به آن. از نظر تسیانکوف هویت ملی دربردارنده عناصر زیر است: اسطوره و تاریخ، فرهنگ، احساس و عاطفه، سرزمین، نمادها، آئین‌ها (Tsyankov, 2000, p. 24).

استاد مطهری در کتاب خدمات متقابل ایران و اسلام می‌نویسد: اگر هویت ملی را نوعی احساس ملی بنامیم، تعریف آن عبارت خواهد بود از وجود احساس مشترک یا وجدان دسته‌جمعی در میان عده‌ای از انسان‌ها که یک واحد سیاسی یا ملت را

می‌سازند (مطهری، ۱۳۷۱).

در بحث هویت دینی، برخورداری از دین و تعالیم مذهبی مشترک در یک جامعه مورد توجه قرار می‌گیرد. با توجه به شدت یافتن فرایندهای توسعه و نوسازی در جوامع کنونی، مذهب همچنان در تمام ابعاد خود به‌عنوان منبعی مهم برای هویت و معنابخشی در جهان متجدد و آشفته کنونی به‌شمار می‌رود. «برخلاف بعضی تصورها که مذهب را در نتیجه تداوم روند تجددگرایی، محو شده می‌پنداشتند، دین به‌عنوان منبع اولیه معنابخشی و هویت‌بخشی به بسیاری از مردم دنیا چون مسیحیان، مسلمانان، بوداییان و هندوان مطرح است» (معمار، ۱۳۷۸).

شاید بتوان گفت، هویت دینی از مهم‌ترین عناصر ایجادکننده همگنی و همبستگی اجتماعی در سطح جوامعی است که طی فرایندی با ایجاد تعلق خاطر به دین و مذهب در بین افراد جامعه، نقش بسیار مهمی در ایجاد و شکل‌گیری هویت جمعی دارد و به‌عبارتی عملیات تشابه‌سازی و تمایزبخشی را انجام می‌دهد؛ به‌طورمثال دین اسلام و مذهب شیعه، به‌طور هم‌زمان ضمن ایجاد تشابه دینی در بین افراد جامعه ایران، آنها را از سایر ادیان جدا می‌سازد. در جامعه ایران برخلاف سایر جوامع که به‌دنبال حاشیه‌ای کردن دین و برانداختن دین‌داران از اریکه قدرت و منزوی کردن آنان هستند، با استفاده از نیروی مذهب در پنج قرن گذشته، حداقل سه انقلاب تمام‌عیار را سامان داده‌اند. نخستین حرکت در سال ۸۸۰ شمسی با انقلاب صفویان بر پایه مذهب تشیع، دومین حرکت در سال ۱۲۸۵ شمسی با رهبری علمای طراز اول شیعه در انقلاب مشروطه و آخرین هم در انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ شمسی با رهبری و هدایت مرجعیت شیعه شکل گرفت (گودرزی، ۱۳۸۷، ص. ۵۰).

برخورداری از دین و تعالیم مذهبی مشترک، پابندی و وفاداری به آن، اعتقاد و تمایل به مناسک و آئین‌های مذهبی فراگیر در فرایند شکل‌دهی هویت ملی، بسیار مؤثر است. مذهب علاوه‌براینکه از لحاظ کارکردی عامل مهمی در روابط اجتماعی به‌حساب می‌آید، موجب دلگرمی، سرزندگی، نشاط و اشتیاق عمومی است، ضمن آنکه در بسیاری مواقع مذهب در مفهوم جامعه‌شناختی، با تأکید بر بعد عینی و خارجی آن، با سایر مضامین ملی از جمله دولت، تاریخ و میراث فرهنگی درآمیخته است (حاجیان، ۱۳۷۹، ص. ۲۰۳).

یکی از مسائل مهم مرتبط با موضوع هویت، بحث تعارض هویتی است. وجود حدی از تفاوت‌ها، تعارض‌ها و تضادها در زندگی بشر به‌واسطه تفاوت‌های بین انسان‌ها طبیعی به‌نظر می‌رسد. آنچه که موضوع تعارض هویتی را تبدیل به یک

مسئله می‌کند آنجاست که افراد در شناخت خود دچار یک دوگانگی و تعارضی گردند که نتوانند به یک هویت ثابت دست یابند. این مسئله به‌خصوص در دوران نوین که نتیجه صنعتی شدن و گسترش فناوری و در نتیجه تغییر سبک زندگی افراد است، بیشتر خودنمایی می‌کند. امروزه در جوامع مختلف، شبکه‌های سایبری وضعیت جدیدی را برای کاربران فراهم کرده و مرزهای تازه‌ای را در شکل‌گیری خرده‌فرهنگ‌ها، ارزش‌ها و هویت جوانان پدید آورده‌اند. گمنامی، سرعت ارتباطات و سیال بودن شبکه‌ها، پیامدهای گسترده‌ای را برای الگوهای ارتباطی جوانان داشته است (ذکایی، ۱۳۸۳، صص. ۱-۳). در نتیجه بین آنچه که به‌عنوان هویت در آنها درونی شده بود و هویت‌های جدیدی که با توجه به شرایط جدید کسب می‌کنند دارای تعارض می‌شوند. در کشورهای جهان سوم این تعارض بیشتر است و همچنین تداوم آنها منجر به بروز بحران‌ها و شکاف‌های اجتماعی می‌شود. در ایران شکاف‌های پدید آمده ناشی از نوسازی است و بحران خیزی جامعه ایران ناشی از تقابل سنت و نوسازی است و بحران هویت ریشه در روند نوسازی دارد (صلاحی و دیگران، ۱۳۸۴). در نتیجه انسان امروزی در کشاکش بین این دو نیروی متعارض است و تبعات فردی و اجتماعی مانند استرس و اضطراب و اعمال خشونت و... می‌تواند داشته باشد (سفیری، ۱۳۹۲).

همان‌گونه که اشاره شد تعارض یکی از جنبه‌های غیرقابل اجتناب زندگی نوین است؛ اما شواهد و مدارک بسیاری نشان داده است که افراد در مدیریت و کنترل تعارض‌ها و همچنین ابراز واکنش مؤثر نسبت به پدیده تغییر، با شکست مواجه می‌شویم. میزان بالای طلاق، نمونه‌های ناامیدکننده از سوءاستفاده‌های جنسی و فیزیکی از کودکان، شکست‌های پرهزینه حاصل از مخاطره‌های بین‌المللی و جنگ‌های خونی و نژادی، ما را متقاعد می‌کند که توانایی‌های لازم را جهت سازگاری در مواجهه با تعارض‌های پیچیده میان‌فردی، سازمانی و جهانی نداریم. دن تی جاسولد از دانشگاه سیمون فریزر کانادا، چنین بیان می‌کند که تغییر موجب پیدایش تعارض شده و تعارض تغییر را به‌وجود می‌آورد (کنیکی، ۱۳۸۴). برعکس تصور منفی که در زمینه تعارض وجود دارد، تعارض ضرورتاً امری منفی نیست بلکه حد متوسطی از آن می‌تواند موجب بالا بردن سطح عملکرد شود. آنچه در زمینه تعارض اهمیت دارد، نحوه رویایی و مواجهه با آن است. علاوه‌براین در حل تعارض، ابتدا باید به تجزیه و تحلیل آن پرداخت، سپس از فنون مختلف که در این زمینه وجود دارد از قبیل مذاکره، میانجیگری و داوری و مانند آن برای حل تعارض استفاده کرد

(جهان تیغ، ۱۳۹۰).

درواقع تعارض هویتی چالشی است که فرد در برآوردن ابعاد گوناگون تشکیل‌دهنده هویت خویش با آن مواجه است و ممکن است از تعدد یا تفاوت این ابعاد ناشی شده باشد (تبریزی و هوشنگی، ۱۳۹۲). تعارض هویتی یا درون فرد اتفاق می‌افتد و تعرض فردی است. این نوع تعارض زمانی رخ می‌دهد که فرد در رسیدن به اهداف خود با مانع برخورد کند و یا اینکه تعارض جمعی است تعارض جمعی زمانی رخ می‌دهد که چندین نفر دارای ارزش‌ها، آرزوها، سبک‌های ارتباطی و دیدگاه‌های متفاوت هستند.

بر همگان آشکار است که مسئله تعارض هویتی در میان دختران از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است؛ چراکه زنان و دختران ایرانی در جست‌وجوی هویتی مستقل و مستحکم برای خود هستند که این نیازمند شناختی درست و عمیق از هویت خود در همه ابعاد می‌باشد.

در جامعه در حال گذار ایران که شاهد پیامدهای نوسازی بوده و درعین حال باورهای سنتی همچنان حضوری نیرومند دارند، سبک زندگی افراد متأثر از فرهنگ ایرانی اسلامی و همزمان تحت تأثیر فرهنگ غربی است. فناوری‌های نوین ارتباطی مانند: ماهواره، بازی‌های اینترنتی و رایانه‌ای، اینترنت و امکانات آن مانند شبکه‌های اجتماعی، اتاق‌های گفتگو، پست الکترونیک، وبلاگ، پادکست و... تلفن همراه و امکانات آن مانند: پیامک کوتاه و بلوتوث، پخش‌کننده‌های موسیقی و... امکان دسترسی به گنجینه عظیمی از فرهنگ بشری را فراهم کرده است. درواقع تعامل بین فرهنگ‌ها باعث شده و می‌شود تا معنی‌سازی‌ها دگرگون بشود و به شکل غیربومی یعنی جهانی دربیابند (منادی و فرش‌ی صبح‌خیز، ۱۳۸۹، ص. ۶۷). در مقاله‌ای با عنوان «نقش تکنولوژی‌های نوین در هویت فرهنگی جوانان» به این نتایج رسیده‌اند که اینترنت نقش بیشتری در مقایسه با ماهواره در تغییر هویت فرهنگی جوانان دارد و افزایش میزان استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی، نقش منفی کمتری در هویت ملی جوانان دارد؛ اما موجب کاهش هویت دینی می‌شود و همچنین جوانان متمایل به سبک زندگی غربی می‌نماید و به سمت جهانی شدن که مورد نظر جوامع سرمایه‌داری و امپریالیستی است می‌روند و از فرهنگ ایرانی اسلامی خود دور می‌شوند. شکاف بین‌نسلی از دیگر عوارض استفاده از فناوری‌های ارتباطی است (رستمی درزیان و منصوری سده، ۱۳۹۲).

علاوه بر رسانه، عوامل مختلفی بر فرایند شکل‌گیری هویت در این گروه سنی اثر

می‌گذارد که از جمله می‌توان به تفاوت‌های جنسیتی، فرهنگ، تاریخ و ساختار اجتماعی، موقعیت اجتماعی و اقتصادی، فرصت‌های آموزشی و عوامل خانوادگی اشاره کرد.

از میان عوامل اجتماعی، برجسته‌ترین تأثیر را والدین و نظام خانواده بر هویت فرد و چگونگی شکل‌گیری آن اعمال می‌کند. سیگلمن^۱ (۱۹۹۹) بر اساس پژوهش‌هایی در یافته است به‌طور کلی شکل‌گیری هویت موفق در نوجوان محصول چهار عامل شناختی - ارتباط با والدین - تجارب خارج از خانواده و زمینه‌های گسترده‌تر اجتماعی است که از بین این عوامل نقش خانواده در شکل‌گیری هویت در بسیاری از پژوهش‌ها تأکید شده است؛ همچنین بسیاری از پژوهشگران معتقدند که ارتباط نوجوان با والدین، شکل‌گیری هویت آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. الگوی تعامل خانواده نیز بر رشد فرد در حیطه هویت تأثیرگذار است (رزمی، ۱۳۸۵، ص. ۱۱۷).

به دلیل پویایی جوامع امروزی، حق انتخاب و تنوع انتخاب افراد بیشتر است و تنوع مراجع در ساخت هویت شخصی افراد مؤثر و مشهود است. بازتابندگی خود در مراجع امروزی آنقدر زیاد است که حتی جسم افراد تحت تأثیر بازتابندگی خود می‌باشد. در دنیای نوین امروزی، بدن انسان به‌صورت پدیده‌ای درآمده که می‌توان آن را موضوع انتخاب‌ها و گزینش‌های مختلف قرار داد. رویدادهای امروزی تنها فردیت را تحت تأثیر قرار نمی‌دهد بلکه بین جنبه‌های شخصی توسعه جسمانی و عوامل جهانی نیز روابطی برقرار می‌کنند (توسلی، ۱۳۸۵).

امروزه، شرایط موجود در سطح فرامحلی، ملی و گسترش ایده‌ها و اندیشه‌های نو و همچنین سازمان‌های محلی، ملی و فرامحلی که در گسترش و تعمیق آنها فعال هستند، ایدئولوژی‌های جدید را که بر سنت و عرف‌های معمول در جهان تکیه دارند، به چالش کشیده‌اند. جوانان با به‌کارگیری ابزارهای نوین همچون ماهواره، اینترنت و تلویزیون‌های دیجیتالی، با شیوه‌های جدید زندگی آشنا می‌شوند و آنها را با شیوه‌های سنتی مرسوم خود مقایسه می‌کنند. حضور جوانان در همه جای دنیا و به‌ویژه در کشورهای پیشرفته در عرصه‌های مختلف، موجب شد آنها در بازتعریف هویت اجتماعی و نقش‌های خود در جامعه، درنگ و تأمل نمایند. پی‌آیند این برخوردها و رویارویی اندیشه‌ها و دیدگاه‌ها، دگرگونی هویت اجتماعی جوانان است. این دگرگونی محتوایی هویت اجتماعی جوانان درگیر در فرایندهای محیط پیرامونشان، آنها را از جوانان

1. Siegelman

غیرفعال و محافظه‌کار نسل گذشته متفاوت می‌سازد؛ براین‌اساس، آنها در پی - شالوده‌شکنی یا تعدیل هویت‌های پیشین خود بوده و یا به‌دنبال راه برون‌رفت از وضعیت‌های مرسوم هستند که مبتنی بر پنداره‌های قالبی است.

ضرورت توجه به مسائل و مشکلات دختران به‌منزله بخش مهمی از اجتماع که نیاز به بررسی و مطالعه برنامه‌ریزی صحیح و کاربردی امری است ضروری و نبود شناخت دقیق مانع اصلی رشد و برنامه‌ریزی مناسب اجتماعی شده است؛ لذا دختران به‌عنوان یکی از گروه‌هایی که به‌شدت آسیب‌پذیر هستند و این آسیب‌ها به‌صورت آشکار و پنهان در تمام لایه‌های اجتماع نفوذ کرده است. باین‌حال متأسفانه تاکنون در کشور ما توجه اندکی به مسائل این قشر آسیب‌پذیر شده است و بیشتر پژوهش‌هایی که در مورد جامعه دختران صورت گرفته بیشتر به مسائلی نظیر هویت جنسیتی و عوامل مؤثر در آن، قاعدگی و بهداشت و مراقبت‌های آنان و بلوغ آنان یا مهارت‌های زنانگی و ارزش‌های جنسیتی و تعارض‌های موجود پرداخته شده است. باین‌حال تاکنون هیچ پژوهشی به‌طور کامل به مسائل دختران مقطع متوسطه اول و دوم شامل هویت، بلوغ اخلاق و سبک زندگی و تأثیرهای فضای مجازی روی آنان، میزان تعلقات دینی و دینداری و میزان معنویت دختران و سیاست‌گذاری‌های لازم درباره گستردگی موضوع به‌صورت اکتشافی برای بررسی مسائل دختران صورت نگرفته است. علاوه بر گستردگی موضوع، گستردگی جامعه مورد مطالعه نیز تمایزی اساسی میان این مطالعه و دیگر مطالعات پیشین دارد؛ چراکه سعی شده است دختران مقطع متوسطه اول و دوم از نقاط مختلف کشور مورد مطالعه علمی قرار گیرند. بعلاوه برای شناخت بیشتر و عمیق‌تر موضوع از روش کیفی بهره‌جسته‌ایم تا شناختی همه‌جانبه و ارزشمند در جهت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های آتی در مورد مسائل دختران کشف کرده باشیم. کار فرهنگی اثرگذار، کاریست که به‌درستی هدف‌گذاری شده باشد و در پاسخ به سؤال‌ها و نیازهای واقعی افراد، متنوع و مطابق سلیقه جامعه مخاطب، طراحی و برنامه‌ریزی شده باشد. با توجه به گسترش وسایل ارتباط جمعی علی‌الخصوص رسانه‌های مجازی و همچنین کاهش سن بلوغ و نیز چالش‌ها و فاصله‌های بین‌نسلی، ضروریست متولیان فرهنگی برای انجام کاری اصولی، درست و تأثیرگذار با جامعه مخاطب خود که همان نسل نوجوانان جدید هستند، ارتباط عمیق‌تر و مطابق نیازها، خواسته‌ها و سلاقی ایشان برقرار کنند که این مسئله نیز خود نیازمند شناخت دقیق این نیازها، خواسته‌ها و مسائل می‌باشد. در این نوشتار مبانی نظری موجود در مسئله هویت که در سطور پیش بدان

اشاره شد مورد دقت نظر قرار گرفته و پس از احصا به صورت ترکیبی مورد بهره‌برداری قرار گرفته است، بدین معنا که در ابعاد روان‌شناختی و جامعه‌شناختی و مؤلفه‌های مرتبط با این ابعاد بحث شده است.

۵. روش تحقیق

واژه روش، در کل به روندها و شیوه‌هایی گفته می‌شود که از طریق آن با مسائلی مواجه می‌شویم و برای آنها جوابی می‌یابیم. روش تحقیق کیفی، به رویه پژوهشی گفته می‌شود که یافته‌های آن از طریق داده‌های آماری و یا کمی کردن حاصل نشده است؛ به عبارتی پژوهش کیفی با معانی، مفاهیم، تعاریف، نمادها و توصیف ویژگی‌ها سروکار دارد، در صورتی که پژوهش کمی بر شمارش و اندازه‌گیری تأکید می‌کند (محمدی، ۱۳۸۷، ص. ۱۶). از دیدگاه نورمن دنزین و یووانا لینکلن، پژوهش کیفی رویکردی تفسیری و طبیعت‌گرایانه به موضوع مورد مطالعه است. این بدان معناست که پژوهشگران کیفی اشیاء را در موقعیت‌های طبیعی آنها مطالعه می‌کنند و می‌کشند پدیده‌ها را برحسب معناهایی که مردم به آنها می‌دهند، مفهوم‌سازی یا تفسیر کنند (گال و دیگران، ۱۳۸۲، ص. ۶۰). دلیل انتخاب این روش در درجه اول ماهیت اکتشافی بودن موضوع مورد مطالعه، دغدغه‌های تحقیق و ضرورت مطالعه عمیق و همه‌جانبه آن با اتخاذ رویکردی اکتشافی و توجه به تفسیر کنشگران و درک و فهم آن، روش کیفی بهتر از هر روش دیگری از لایه‌های پنهان این پدیده پرده بر می‌دارد. در نتیجه انتخاب این روش یک انتخاب عاقلانه به نظر می‌رسد؛ زیرا رویکرد کیفی جهت کشف و تطبیق پاسخ‌های واقعی به مسائل دنیای واقعی به شیوه‌ای که در بافت کمی امکان‌پذیر نمی‌باشد مورد استفاده قرار می‌گیرد. پژوهش کیفی مسیری مفید و مکفی برای دستیابی به ماهیت اطلاعات مورد نیاز در ارتباط با مسئله‌های یک موقعیت تجربی می‌باشد (López, 2010).

روش‌های کیفی گستره وسیعی (همچون روش داده‌بنیاد، پدیدارشناسی، قوم‌نگاری، مطالعه موردی و تحلیل محتوا) را تشکیل می‌دهند که هرکدام به‌منظور برآوردن اهداف خاصی استفاده می‌شوند. تحلیل محتوا روشی است که در آن، پژوهشگران به آزمون دستاوردهای ارتباطات اجتماعی انسان‌ها که نوعاً از جنس اسناد و مدارک است، می‌پردازد. در واقع تحلیل محتوا هم روشی برای تحلیل داده‌ها و هم روش مشاهده اسناد است (سروستانی، ۱۳۷۵). کریپندورف تحلیل محتوا را روشی پژوهشی معرفی می‌کند که به‌منظور استنباط تکرارپذیر و معتبر از داده‌ها در مورد

متن آنها به کار می‌رود (کرپیندروف، ۱۳۷۸، ص. ۲۵). او هدف این تحلیل را همانند سایر روش‌های پژوهشی فراهم آوردن شناخت، بینشی نو، تصویر واقعیت و راهنمای عمل می‌داند (کرپیندروف، ۱۳۷۸، ص. ۲۵). برنارد برلسون «تحلیل محتوا را» روشی برای مطالعه عینی، کمی و نظام‌مند فرآورده‌های ارتباطی (محتوای آشکار پیام) جهت رسیدن به تفسیر تعریف کرده است (کرپیندورف، ۱۳۸۳، ص. ۹). در این تعریف بر سه واژه کمیت، نظام‌مند بودن و عینیت تأکید شده است (ازکیا، ۱۳۸۲).

در یک طبقه‌بندی کلی، معمولاً روش‌های متفاوت تحلیل محتوا به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: روش‌های کمی و روش‌های کیفی. روش تحلیل محتوا در آغاز بیشتر بر کمیت تمرکز داشت و به‌شمارش فراوانی و کمی حضور یک واحد تحلیلی، مانند یک واژه، یک اصطلاح و یک مضمون در متن می‌پرداخت. روشی که به روش کمی یا روش علمی مسلط موسوم است و برگرفته از نظام فلسفی اثبات‌گرایی است، در مقابل مبانی فلسفی روش کیفی از نظام فلسفی تفسیری ریشه گرفته است. در روش‌های کمی، از راه ایجاد فاصله میان پژوهش و موضوع مطالعه می‌کوشند تا به شناختی عینی از واقعیت دست یابند؛ واقعیتی که بر تبیین، پیش‌بینی و آزمون به‌منزله معیارهای پارادایم اثبات‌گرایی، مبتنی بر متغیرهای قابل اندازه‌گیری، استوار است. این در حالی است که پژوهش‌های کیفی که مبتنی بر پارادایم تفسیری و روش‌شناختی پدیدارشناختی‌اند، بر درک معنای رویدادها به‌وسیله افراد مورد مطالعه استوارند. در این حالت، نگاه به پدیده‌ها، نگاهی کل‌گرایانه و جامع‌نگر است و دنبال کردن این روش، راهی است برای کسب آگاهی از راه کشف معانی پدیده‌ها (ایمان و نوشادی، ۱۳۹۰). در روش‌های کمی، معمولاً مقدار زیادی داده‌ها به‌گونه مختصر تحلیل می‌شوند. در این روش می‌توان مجموعه‌ای از اسناد و یا متون را استخراج، شمارش و طبقه‌بندی کرد. در روش‌های کیفی، مقدار کمی داده‌های مرکب و مفصل تحلیل می‌شوند و پایه واحد اطلاعاتی، ظهور یا غیبت یک خصیصه است (فاضلی، ۱۳۷۶).

تحلیل محتوای کیفی در جایی که تحلیل کمی به محدودیت‌هایی می‌رسد، نمود می‌یابد؛ بنابراین، تحلیل محتوای کیفی را می‌توان روش پژوهشی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از راه فرایندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی و تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته شده دانست (Hsieh, 2005).

مجموعه عنصرهای مورد مطالعه که از لحاظ نظری مشخص باشند یا به‌عبارتی دیگر، مجموعه افراد، اشیاء یا نمودهایی را که یک یا چند صفت مشترک داشته باشند و یک‌جا در نظر گرفته شوند. معمولاً در یک پژوهش محقق مایل است جامعه

را مورد بررسی قرار دهد. با توجه به هدف پژوهش که کشف نظام مسائل نوجوانان دختر مقطع متوسطه اول و دوم می‌باشد، جامعه هدف تحقیق حاضر، دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه اول و دوم از استان‌های مختلف می‌باشند. از آنجاکه هدف این مطالعه بررسی و تبیین کیفی مسائل دختران نوجوان دانش‌آموز از نقطه‌نظر تجربه زیسته این افراد و نیز دستیابی به نظام مسائل دنیای آنهاست، در دستیابی به این هدف با دختران نوجوان دانش‌آموز متوسطه اول و دوم مصاحبه شده است. همان‌طور که بیان شد این داده‌ها با کمک روش مصاحبه گردآوری شده است؛ لذا روش تحلیل داده‌ها از طریق روش تحلیل محتوا کیفی مناسب خواهد بود. نمونه هدف این پژوهش ۱۸ نفر از دانش‌آموزان مقطع متوسطه اول و دوم است.

جدول (۱): مشخصات دانش‌آموزان

کد	نام	رزومه
۱	زهرا	دهم - تهران
۲	سمیرا	یازدهم - البرز
۳	مهديه	یازدهم - البرز
۴	فاطمه	هشتم - فارس
۵	حدیث	دهم - کرمانشاه
۶	سوگند	یازدهم - تهران
۷	کیانا	هفتم - تهران
۸	سیده فاطمه	دهم - شهرکرد
۹	طیبه - نگار	دهم - ارومیه
۱۰	فاطمه	یازدهم - همدان
۱۱	روژان	نهم - تهران
۱۲	بهاره	دهم - گیلان
۱۳	پرینیا	نهم - مشهد
۱۴	ملیکا	نهم - بجنورد
۱۵	فاطمه	هشتم - خرم‌آباد
۱۶	ویدا	هشتم - بندرعباس

رژومه	نام	کد
هشتم - اهواز	زهرا	۱۷
نهم - اهواز	مائده	۱۸

۶. یافته‌های پژوهش

همان‌طور که در ابتدا اشاره شد یکی از مهم‌ترین سؤال‌های این پژوهش در بعد هویت شخصی این بود که نوجوانان چه تعریفی از هویت خود دارند؟ آیا شناختی از هویت خود دارند و در صورت شناخت از این هویت احساس رضایت دارند یا خیر؟ سپس به عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت جنسی پرداخته شد و در آخر از نوجوانان خواسته شد که تعریف و نگاه خود را به تعارض هویتی بیان کرده و عواملی که از نگاه آنان بر روی تعارض هویتی مؤثر است را ذکر نمایند. در بُعد هویت اجتماعی، دو بُعد هویت ملی و هویت دینی بررسی شد. در بُعد هویت ملی میزان شناخت و تعلق نوجوانان به هویت ملی و در بُعد هویت دینی، نگاه به اصل دین و عوامل مؤثر بر دین‌گرایی نوجوانان و مهم‌ترین شبهه‌های آنها مورد پرسش قرار گرفت.

در تقسیم‌بندی ابعاد هویت دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. برخی از نظریه‌پردازان هویت را به دو بُعد فردی و اجتماعی تقسیم می‌کنند. امروزه هویت فردی افراد از مجموع هویت اجتماعی و شخصی آنها تشکیل می‌گردد. هویت شخصی به تعریف بازاندیشانه فرد از خود اطلاق می‌گردد و هویت اجتماعی تعریفی است که فرد از خود بر اساس عضویت در رده‌ها و گروه‌های اجتماعی گوناگون دارد (ساروخانی و رفعت، ۱۳۸۳)؛ به عبارت دیگر هویت اجتماعی ناظر به فرایند تعریف شدن «خود» از طریق نقش‌ها و پیوندهای اجتماعی است؛ اما هویت شخصی ناظر به این است که چگونه تعریف هر فرد از خود در عالم اجتماعی متشکل از تجربه و بازشناسی شکل می‌گیرد (جی دان، ۱۳۸۵)؛ بنابراین می‌توان گفت در بُعد شخصی هویت آنچه که اهمیت دارد شناخت فرد نسبت به خود از جمله جنسیت خود است؛ لذا هویت جنسی یکی از ابعاد مهم هویت شخصی در نظر گرفته شده است. هویت اجتماعی هر فرد که درون یک جامعه و بر اساس عقاید و ارزش‌های آن شکل می‌گیرد و در نتیجه عضویت فرد در گروه‌های اجتماعی مختلف است را می‌توان به ابعاد مختلفی از جمله هویت ملی، هویت دینی تقسیم کرد. هویت ملی را نیز می‌توان از ابعاد مختلف جغرافیایی، سیاسی، فرهنگی و تاریخی و... بررسی نمود.

در پاسخ به سؤال اول که تعریف دختران از هویت خود چیست؟ بررسی داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد که عموماً دختران در تعریف هویت به هویت جنسی خود و تمایز آن با پسران اشاره داشته‌اند؛ بنابراین در پاسخ به سؤال دوم که پرسیده شده است آیا دختران نوجوان نسبت به هویت خود آگاهی دارند؟ قالب دختران نوجوان در این پژوهش از آگاهی خود و دیگر دختران نوجوان از هویت جنسی صحبت کرده و به ابعاد دیگر هویت اشاره‌ای نداشته‌اند؛ بنابراین بر طبق نتایج حاصله از این پژوهش در بحث هویت جنسی نوجوانان دختر را به چند دسته می‌توان تقسیم نمود. اگر هویت جنسی را به معنای میزان شناختی که فرد یا نوجوان از جنسیت خود دارد، در نظر بگیریم، باید گفت که نوجوانان یا شناختی نسبت به هویت جنسی خود ندارند. چنانچه (کد ۳) در نظرهای خود معتقد است که برخی نوجوانان شناخت صحیحی از خود ندارند و تنها در صورتی می‌توانند به موفقیت دست یابند که خود را بشناسند: «اگه موفق بشن به هویت درستی از خودتون دست پیدا کنن بله می‌تونن. دختری که بتونه هویت درستی از خودش پیدا کنه صفات خودش رو یک ویژگی مثبت و نقطه قوت خودش خواهد دونست (کد ۳)».

در ادامه برخی از دختران نوجوان اذعان داشتند که به جنسیت خود و توانایی‌ها و نقاط قوت و ضعف شناخت داشته و تفاوت‌های جنسیتی بین جنس دختر و پسر را می‌شناسند؛ به‌عنوان مثال کد (۱) گفته است: «ما دخترها یک کم احساسی‌تر رفتار می‌کنیم؛ مثلاً ما خیلی راحت‌تر می‌توانیم با یک موضوعی کنار بیاییم راحت‌تر می‌توانیم تصمیم بگیریم یا تصمیم بهتری بگیریم (کد ۱)».

آنچه که از مصاحبه‌ها به دست آمده، برخی از دختران نوجوان در بحث هویت جنسی یا هویت را محدود به هویت ظاهری و شناخت ظاهری از خود می‌کنند و یا از هویت خود شناخت دارند؛ اما به دلایل مختلف از این هویت احساس رضایت ندارند. کد (۷) در پاسخ به این سؤال که دختران دوست دارند خود را به چه ویژگی‌هایی معرفی کنند، گفته است: «با ویژگی خوشگل بودن. برای دخترها خوشگل بودن خیلی مهم است؟ بله (کد ۷)».

کد (۱) با اشاره به اینکه برخی دختران از هویت جنسی خود راضی هستند، گفته است: دختر یعنی محدودیت، دیدگاه منفی، حس خوب و پاک با همه سختی‌ها و محدودیت‌ها (کد ۲)». از نگاه (کد ۱) محدودیت‌هایی که دختران نسبت به پسران

دارند، منجر گردیده است که از هویت جنسی خود راضی نباشند و حتی در مواردی به دنبال این باشند که ظاهر خود را شبیه پسران کنند. می‌توان گفت علت بخشی از نارضایتی‌های جنسیتی به دلیل تفاوت‌گذاری‌هایی است که از سوی خانواده یا جامعه بزرگ‌تر نسبت به دختران اعمال می‌گردد. به همین منظور برای فهم بهتر این تفاوت‌گذاری‌ها، هویت جنسیتی از چند بُعد نگرش جنسیتی، جایگاه جنسیتی و آزادی‌های جنسیتی بررسی شده است. بلاشک قیاس نگرش جنسیتی پایه و مبنای ابعاد دیگر خواهد بود. چراکه نگرش در ابتدا حس و نگاه فرد نسبت به یک موضوع است که در نهایت به عمل منجر می‌شود. در بُعد نگرش جنسیتی کد ۸ و ۹ اشاره داشته‌اند که نگرش‌ها و تفکرات غالبی و کلیشه‌ای که نسبت به جنس زن از گذشته وجود داشته، هنوز هم در بسیاری از مناطق دیده می‌شود؛ به‌عنوان مثال گفته است: «خوب پسر آزادتر است اگر کاری انجام بدهد یا مثلاً در خانه همکاری نکند زیاد ارزش توقعی ندارند؛ اما از دختر پدر و مادر که زندگی‌هایشان سنتی است، توقع دارند. مردم استان ما بیشتر زندگی‌هایشان سنتی است، می‌گویند مثلاً شما باید در خانه مثلاً تا این زمان وقت داری بروی بیرون، تا این زمان باید این کار را انجام بدهی، کمک مادرت کنی، درس‌هایت را بخوانی، مثلاً محدود می‌کنند به کارها خانواده‌ها (کد ۸)».

در بحث قیاس جایگاه جنسیتی و آزادی‌های جنسیتی این نکته مورد توجه است که دختران و زنان در جامعه ما به لحاظ آزادی‌های اجتماعی و کسب جایگاه و موقعیت‌های اجتماعی چه وضعیتی دارند و آیا از این وضعیت خود راضی هستند یا خیر. بررسی داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که دختران نوجوان نسبت به آزادی‌های جنسیتی و کسب جایگاه جنسیتی چندان رضایت ندارند و از نظر آنان عوامل مختلفی باعث شده است که نگرش نسبت به آزادی و جایگاه جنسیتی زنان اصلاح نگردد؛ به‌عنوان مثال کد (۶) با اشاره به تفاوت‌گذاری خانواده بین فرزند دختر و پسر گفته است: «برادرم، مدرسه خصوصی از اول بچگی‌اش می‌رفت. بابایم ذهن او را کنترل کرد از پنج سال شش سال به بعد. ابوالفضل دقیق توی شش سالگی‌اش می‌توانست جمع‌های بزرگ بزرگ و سخت سخت را حل کند. بابایم می‌گفت این ذهنش خیلی بالاست هوشش خیلی بالاست، این که بنویسمش توی مدرسه دولتی درس بخواند اصلاً این جور نیست. می‌فرستمش غیردولتی و خصوصی، قشنگ همه چیز را بهش آموزش بدهند آن جور که مغزش بکشد آن جور که توانش را دارد. از کلاس اول خصوصی نوشتنش تا به این سن که رسیده، این سن هم دارد

می‌رود بهارستان مدرسه خصوصی (کد ۹)». این به این معناست که هنوز در برخی خانواده‌ها، نگرش برتری جنس مرد نسبت به جنس زن وجود دارد و این نگاه باید اصلاح گردد.

کد (۹) با اشاره به تفاوت‌گذاری‌های متفاوت جامعه نسبت به جنس دختر و پسر در موقعیت‌های مختلف اشاره کرده و گفته است: «در این جامعه نه! چون برخوردهایی که با یک پسر می‌کنند با یک دختر نمی‌کنند، یعنی پسرها بیشتر می‌توانند کارهایی انجام بدهند که دخترها نمی‌توانند و من نمی‌خواهم دختر باشم. مثلاً در رشته‌ها، مثلاً می‌گویند رشته ریاضی - فیزیک برای پسرها هست نه برای دخترها. همه می‌گویند، می‌گویند یک دختر نمی‌تواند مکانیک بخواند (کد ۹)».

بنابراین یکی از مهم‌ترین مسائل جامعه ما که بسیار ریشه در سنت‌های عرفی داشته و حتی در موارد بسیاری با آموزه‌های دینی در تضاد است، محدودیت‌های زیستی، روانی، اجتماعی و فرهنگی است که نسبت به دختران در مقایسه با پسران اعمال می‌گردد و همین امر می‌تواند زمینه را برای تعارض هویتی و بیزاری از هویت جنسی فراهم می‌کند. این مسئله زمانی مسئله مهمی تلقی می‌گردد که دختران نوجوان به‌عنوان مادران آینده این سرزمین در صورتی که نتوانند هویت جنسی خود را بپذیرند دچار مشکلات بسیاری هم در زندگی شخصی و هم در زندگی اجتماعی خود می‌گردند.

در پاسخ به سؤال سوم و در بررسی ابعاد دیگر هویت، هویت ملی یکی از ابعاد مهم هویت، در نظر گرفته شده است. هویت ملی فرایند پاسخگویی آگاهانه یک ملت نسبت به جایگاه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی و جغرافیایی است؛ بنابراین همان‌طور که گفته شد هویت ملی ابعاد مختلفی دارد که در این اینجا به‌طور کلی بررسی شده است. بررسی داده‌ها نشان می‌دهد که برخی دختران نوجوان نسبت به هویت ملی احساس تعلق می‌کنند و به ایرانی بودن افتخار می‌کنند. کد (۱۵) در این باره گفته است: «به نظر من ایران یک کشور با اصالت هست که؟ به نظر من ایران جزئی از خانواده من است، مردمی که در آن زندگی می‌کنند جزئی از خانواده من هستند، وطن من است، بعضی‌ها هستند که خیلی دوست دارند که از ایران بروند؛ اما من شاید باورتان نشود اما خدا را شکر می‌کنم که در ایران به دنیا آمدم. شهیدانمان را خیلی دوست دارم (کد ۴)».

برخی دیگر با توجه به تجربیات خود و برخوردهایی که در موقعیت‌های مختلف دیده‌اند و همچنین به دلیل شرایط سیاسی و اقتصادی کشور و نیز تبلیغات

گسترده‌ای که در اشکال مختلف بر علیه ایران صورت می‌گیرد و در تلاش است که احساس تعلق به هویت ایرانی را ضعیف کند و در نهایت فرد نسبت به هویت ملی خود احساس تعلق نکند. کد (۱۱) در این رابطه گفته است: «من همچین حسی دارم واقعاً، به‌خاطر مشکلاتی که هست، کسانی که من دیدم با شناختی که ازشان دارم این کار را می‌کنند، وقتی یک خارجی ببینند و طرف بگویند اگر کدام کشور، واقعاً نمی‌گویند از ایران، آنها که من می‌شناسم، می‌گویند نه، بگوییم که خجالت بکشیم، بگوییم ایرانی هستیم؟ مسلمان بودن یک بحث جدایی است خب، تمام کشورهای دنیا مسلمان هست زیاد هم هست، این را می‌گویند؛ اما اینکه بگویند ایرانی هستیم فکر نمی‌کنم (کد ۱۱)».

رهبر انقلاب در دیدار خود به مناسب بزرگداشت روز معلم (اردیبهشت ۱۴۰۱)، در رابطه با نقش و اهمیت معلمان در خصوص تربیت نسل‌های آینده فرمودند: «در مورد آموزش و پرورش، یک نکته‌ی کلی‌ای وجود دارد که بنده روی آن تأکید میکنم، در صحبت‌ها و نوشته‌ها هم تکرار شده این معنا. ما بایستی کاری کنیم که دانش‌آموز ما دارای هویت ملی بشود؛ هدف از تربیت دانش‌آموز، از آمدن این دانش‌آموز به مدرسه، به دبستان یا دبیرستان، صرفاً این نباشد که بخواهد درس یاد بگیرد. خب بله، درس هم باید یاد بگیرد، علم هم باید بیاموزد؛ اما مهم‌تر از علم‌آموزی یا لااقل در حد علم‌آموزی این است که او احساس هویت بکند، یک انسان با هویت ساخته بشود در اینجا که هویت ملی و احساس اعتماد به نفس ملی پیدا بکند و کودک ما از عمق جان، با افتخارات کشور آشنا بشود».

از ابعاد دیگر مهم هویت، هویت دینی است که در یک محور مجزا بررسی شده است. موضوع دین و هویت دینی که به‌عنوان محور چهارم در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است، به چند سؤال مهم پاسخ داده است. سؤال اول اینکه نگاه نوجوانان به دین به چه صورت است؟ آیا دین را پذیرفته و به‌دستورهای آن عمل می‌کنند یا خیر؟ و اگر در میان نوجوانان دین‌گریزی وجود دارد، علل این دین‌گریزی چیست؟ و نهایتاً اینکه مهم‌ترین شبهات و سؤالات نوجوانان که تاکنون پاسخی برای آن نیافته‌اند، در چه زمینه‌ای است؟ مقوله اول که بحث نگاه به دین است، در چند زیر مقوله از جمله باور به توحید و یگانگی خدا، ضعف در انجام مناسک دینی و دین‌گریزی شدن نوجوانان دسته‌بندی شده است. تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه

نشان می‌دهد که اکثر نوجوانان به لحاظ فطری وجود خدا را قبول دارند و تنها چیزی که با آن مشکل دارند، سختی انجام مناسک دینی است که آن هم عمدتاً به دلیل عدم تبیین درست فلسفه احکام برای نوجوانان است. کد (۱۱) در این باره گفته است: «نماز نمی‌خوانند، راستش را باید بگویم دیگه، نماز نمی‌خوانند اما معتقد هستند؛ مثلاً من فکر کنم چهارم بودم تقریباً، البته هر سال این‌طوری، تا قبل از اینکه کرونا بیاید، در کلاس هم‌کلاسیم، می‌رفتیم سر کلاس سرمان باز بود، ولی رعایت می‌کردیم، من یک لباس مشکی می‌پوشیدم که رویش شکل دارد ولی دوستم لباسی می‌پوشید که رویش شکل داشت، یک کفشی می‌پوشید که رویش شکل رنگی داشت ولی تمام تلاشش را می‌کرد که لباسی را که می‌پوشد سیاه باشد، تا دهه عاشورا، تاسوعا، تلاششان را می‌کردند سیاه بپوشند، درست است سر باز بود اما خودشان شرمنده بودند اگر یک روز لباس سفید یا رنگی می‌پوشیدند خودشان شرمنده می‌شدند. درست است روی سرمان باز است، لباسمان شکل دارد ولی مشکی می‌پوشیم که بگوییم لااقل ما هم به این چیزها معتقدیم (کد ۱۱)».

همچنین کد (۱) در رابطه با اینکه برخی نوجوانان دین‌گریز شدند و در انجام مناسک دینی کاهلی و تنبلی می‌کنند، گفته است: «ارتباطت با نماز و قرآن و این جور چیزها چه جور است؟ قبلاً خوب بود ولی الان نه. قبلاً کانون قرآن می‌رفتیم همیشه نماز می‌خواندم ولی الان دیگر نه. الان نماز و قرآن و اینها نمی‌خوانی؟ فقط توی مدرسه قرآن و کتاب‌ها. خانواده چطورند؟ بابایم نماز می‌خواند قرآن می‌خواند. خواهرم یک مدتی می‌خواند ولی الان نه. مامان چی؟ نه. روزه چطور؟ نه (کد ۱)».

بنابراین بررسی مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که نوجوانان عناد و دشمنی با دین نداشته و تحت تأثیر عوامل گوناگون از جمله خانواده دچار ضعف در اجرای مناسک دینی و در مواقعی دین‌گریزی شدند؛ البته ضعف در این مسئله را در موارد شدید شاید بتوان دین‌گریزی نامید؛ اما تحلیل نتایج در این سطح را نمی‌توان دین‌گریزی نام نهاد.

در ادامه از نوجوانانی که به دین‌گریز شدن اشاره داشته‌اند، در رابطه با علل دین‌گریزی نوجوانان سؤال پرسیده شد که چند عامل عدم تبیین درست و عقلانی از دین، انتخاب گزینشی دین، خانواده، رسانه، رفتارهای متناقض مسئولان و افراد مذهبی (عدم تناسب ظاهر و باطن) ذکر کرده‌اند. در رابطه با عدم تبیین صحیح و عقلانی از دین، کد (۱۱) اشاره کرده است که برای خود و دوستانش موارد و سؤال‌هایی بوده که تا به حال دلیل مشخص برای آنها پیدا نکرده‌اند و در واقع بدون

پاسخ مانده است. او در این رابطه گفته است: «دغدغه‌های ذهنی، مثلاً همکلاسی من، دوست صمیمیم دغدغه اش این بود که مثلاً دارم می‌گویم، یکی از سؤال‌ها درباره همین بحث دین و اینها این بود که یعنی مثلاً فقط ایرانی‌ها نماز و حجاب دارند، سؤال برایش شده بود، که مثلاً تلویزیون اینقدر تأکید دارد حجاب خوب است، یک برنامه‌هایی هم برایش ساختند فکر می‌کنم که این‌طور و آن‌طور است، برایش سؤال شده بود که واقعاً یعنی چی؟ اگر مثلاً دنیای بعد از اینها، مثلاً حجاب داشتیم، یک کشوری مثل فرانسه که حجاب دارند همه از دم جهنم، این طرف همه از دم بهشت. برایش سؤال شده بود و این خیلی برایش زور داشت، این حرف واقعاً در ذهنش هیچ تعادلی ایجاد نمی‌کرد. مثلاً می‌گفت اینکه دزدی نکنیم می‌رویم بهشت، نماز نخوانی می‌روی جهنم، واقعاً برایش سؤال شده بود یعنی نماز خواندن و اینها، اگر طرف نماز بخواند بعد بیاید دزدی کند باز می‌رود جهنم؟ این برایش سؤال شده بود (کد ۱۱)». در بین مصاحبه‌شوندگان نوجوان به تغییر دین و گرایش به دین مسیحیت هم اشاره شده است که گرچه شاید عمومیت نداشته باشد؛ اما با توجه به فراهم بودن زمینه‌های دین‌گریزی نوجوانان باید مورد توجه قرار گیرد. در این باره زهرا گفته است: «من حقیقتش از ایران متنفرم. چون دخترها را اجازه‌شان دست پدرشان است، یا اینکه همه چیز را محدود کردن و پسرها را آزاد گذاشتند، اینکه فقط زورشان به دخترها می‌رسد و اینکه کلی چیزهای دیگر، مثل اینکه بیرون رفتن یا حجاب، آقا شاید یکی دوست نداشته باشد حجاب کند، یا شاید یکی دینش مسیح باشد، دین اجباری، دین را اجباری کردند حقیقتش؛ مثلاً من خودم پارسال دیگه، دینم را انتخاب کردم، همه می‌گفتند نه، تو باید مسلمان باشی، چون خانواده ات مسلمان هستند تو نمی‌توانی مسیحی بشوی، گفتم باشد تفسیر قرآن را می‌خوانم، تفسیر کتاب انجیل که مال مسیحی‌ها هست را هم می‌خوانم. آقا من از انجیل خوشم آمد اعتقاداتشان حرف‌هایشان کلاً خوشم آمد، انتخاب کردند و همه‌اش خانواده من ضد انتخاب‌هایم بودند و بابام می‌گفتند نه، باید جلوی من نماز بخوانی، گفتم نه من نماز نمی‌خوانم، می‌خواهی من را بکشید؟ بکشید، من اصلاً برایم مهم نیست، اینکه ببینم همه چیزشان زور است، دینشان زور است، چیه؟ حتی ازدواج‌هایشان مثلاً ببینی یک دختر ۱۳ ساله با اجبار ازدواج کرده یا اینکه این چیزها را نگاه می‌کنم خیلی حالم بد می‌شود (کد ۱۷)».

در سال‌های اخیر یکی از مواردی که به وفور مشاهده می‌شود، انتخاب سلیقه‌ای و گزینشی از دین است. به این معنا که چه بزرگسالان چه نوجوانان به‌صورت

گزینشی عمل کرده و خود را ملزم به رعایت تمام دستورهای دین نمی‌دانند و با استناد به جمله که در میان عامه مردم بیشتر استعمال می‌شود: «مهم این است که دل پاک باشد» جواز انجام هر کاری را برای خود صادر می‌کنند و یا می‌توان گفت برخی برای سهولت انجام مناسک دینی این کار را بدون آگاهی انجام می‌دهند؛ البته شایان ذکر است که نوجوانان به تاسی از بزرگسالان خود چنین اقدام می‌کنند. کد (۷) با اشاره به یکی از تجربه‌های خود در این رابطه گفته است: «من هر دوی اینها برایم مهم است، از آنجایی که مسجد می‌روم قول دادم در طول روز دو رکعت نماز کلاً بخوانم، آن هم نماز بزن و در رو. چرا؟ نماز بزن و در رو چیه؟ برایم ارزش می‌گویی؟ خانم‌مان برایمان تعریف کرده، نماز در طول روز فقط دو رکعت می‌خوانی، یعنی زنگ رو بزن در رو، خیلی زود تمام می‌شود، کلاً دو رکعت است (کد ۷)»؛ بنابراین به نظر می‌رسد که متولیان امر تربیت دینی چه در مدارس، چه در جامعه و چه در خانواده‌ها به خوبی نتوانسته‌اند به تبیین درست و عقلانی از مناسک و جنبه‌های مختلف مسائل دینی مثل حجاب، نماز و... بپردازند و همین امر موجب شده است به‌طور شایسته فهم دقیق و درستی از این امر نداشته و حتی گاهی با ارائه تحلیل‌های شخصی که حاوی برداشت‌های شخصی و سلیقه‌ای است، منجر به ارائه فهم ناقصی از دین در افراد گردند.

در این میان ذکر این نکته ضروری است که در سال‌های اخیر، نقش رسانه و خصوصاً فضای مجازی و عدم تناسب گفتار و رفتار برخی مسئولان به‌عنوان اجراکنندگان احکام دینی در کشوری که به نام اسلام است، ضربه بسیار زیادی به اعتقادهای افراد در یک جامعه وارد کرده است. نکته مهم دیگر اینک که از آنجاکه محیط خانواده مهم‌ترین و اولین محیط تربیت فرزند و جامعه‌پذیری فرزند است، نباید از ضعف تربیت دینی در محیط خانواده خصوصاً در سال‌های اخیر غافل شد این مهم نیازمند عزم جدی در این حوزه است. در این‌باره کد (۱۵) و کد (۳) گفته‌اند: «بعضی از افراد به‌خاطر این پوششی که می‌گویم حالا مثلاً اگر آخوند بوده، لباس آخوندی؛ اگر چادر بوده این چادر را پوشیده خیلی‌هایشان کارهایی کردند که وجهه چادری بودن و آخوند بودن را خراب کردند و واقعاً دین را برای بقیه خیلی کم‌رنگ کرده‌اند. یعنی در همین شرایط کرونا اگر جشن ۲۲ بهمن یا هر موضوع دیگری که مهم بود شاید برگزار می‌شد ولی ولادت‌ها و شهادت‌های ائمه می‌گفتند که کنسل هست و برگزار نمی‌شود، از وقتی کرونا آمده این خیلی کم‌رنگ‌تر شد ولی واقعاً یکسری افراد بعضی کارهایی کردند که باعث شده است که دین بچه‌ها ضعیف

بشود، نه تنها بچه‌ها بلکه یکسری افراد بزرگ‌تر هم عقایدشان واقعاً به‌هم‌ریخته و یعنی شخص با اینکه در جایگاه بلندمرتبه‌ای قرار دارد، در جایی هست که مثلاً لباسش لباس آخوند پوشیده و یا چادر پوشیده است ولی می‌بیند که کاملاً برخلاف پوشش ظاهری اش هست». (کد ۱۰) در جامعه ما هم اکنون متأسفانه بله. هم می‌تونه به‌خاطر تربیت خانوادگی باشه هم نفوذ غربی‌ها و هم رسانه و هم متأسفانه طرز رفتاری که به اسم اسلام در جامعه ما انجام میشه و همین باعث طرز تفکر غلط به اسم اسلام در ذهن بچه‌ها میشه. نه الگوی خوب معرفی شده ولی مردم جامعه دولت مردان رفتار صحیحی از اسلام به‌جا نگذاشتن. درست اینکه به‌دنبال این هستیم که دختران قوی و انقلابی و نسل ظهور تربیت بشه؛ اما غلطش می‌تونه این باشه که دولت مردان ما به اسم اسلام خرابه‌کاری زیاد کردن (کد ۳).

مطابق صحبت نوجوانان، مهم‌ترین شبهه‌های نوجوانان در باب موضوع قیامت و مسئله حجاب و چرایی رعایت پوشش برای زنان است؛ به‌عنوان مثال کد (۱۱) با اشاره به برخی کشورهایی که رعایت پوشش در آنها به‌عنوان یک اصل دینی قانونی نیست، گفته است: «دغدغه‌های ذهنی، مثلاً همکلاسی من، دوست صمیمیم دغدغه‌اش این بود که مثلاً دارم می‌گویم، یکی از سؤال‌ها درباره همین بحث دین و اینها این بود که یعنی مثلاً فقط ایرانی‌ها نماز و حجاب دارند، سؤال برایش شده بود، که مثلاً تلویزیون اینقدر تأکید دارد حجاب خوب است، یک برنامه‌هایی هم برایش ساختند فکر می‌کنم که این‌طور و آن‌طور است، برایش سؤال شده بود که واقعاً یعنی چی؟ اگر مثلاً دنیای بعد از اینها، مثلاً حجاب داشتیم، یک کشوری مثل فرانسه که حجاب دارند همه از دم جهنم، این طرف همه از دم بهشت. برایش سؤال شده بود و این خیلی برایش زور داشت، این حرف واقعاً در ذهنش هیچ تعادلی ایجاد نمی‌کرد (کد ۱۱)».

رهبر انقلاب در باب اهمیت هویت دینی در دیدار با معلمان (اردیبهشت ۱۴۰۱) فرمودند: «این نسل را شما می‌خواهید امروز بسازید. نسلی که خودساخته است، دارای هویت است؛ هویت ایرانی - اسلامی محکم و عمیقی دارد، دلباخته و فریفته این و آن و بازمانده‌های تمدن منسوخ‌شده‌ی شرق و غرب نیست؛ نسلی است دانا، دانشمند، کارآمد، ماهر، آشنا با سبک زندگی اسلامی و سنت‌های ایرانی؛ یک چنین نسلی لازم است تا بتواند آن تمدن را بسازد» (بیانات در دیدار با معلمان).

ناتوانی دختران نوجوان در تفکیک اصل دین از رفتار دینی افراد متدین یکی از مهم‌ترین آسیب‌هایی است که این قشر را در معرض آسیب قرار داده است. این قشر

برخی رفتارهای نادرست را نوعی نقص در اصل دین تلقی کرده و علت بسیاری از مشکلات و ضعف‌ها را از همین‌جهت به اصل دین نسبت داده و راه‌رهایی از مشکلات را دوی جستن از دین و آموزه‌های دینی می‌دانند؛ بنابراین باید گفت که تمام نهادهای اجتماعی که به نوعی مسئولیت تربیت نوجوانان را بر عهده دارند، نباید از تربیت دینی که زمینه‌ساز شکل‌گیری هویت دینی نوجوانان است، غافل شوند.

در پاسخ به سؤال چهارم که تعریف دختران نوجوان از تعارض هویتی

پرسیده شده است. بررسی نتایج حاصله از مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که نگرش کلی نسبت به تعارض هویتی را می‌توان امری مثبت تلقی می‌کنند و آن هم به این دلیل است که در صورت فراهم بودن شرایط و امکان پاسخگویی به تعارض‌های نوجوان، می‌تواند این تعارض‌ها نه تنها منفی نبوده بلکه زمینه را برای شناخت بهتر و عمیق‌تر نسبت به خود فراهم آورد. کد (۷) در مصاحبه خود این‌طور گفته است که: «آدم سرگردان می‌شود چون نمی‌داند این کار را انجام بدهد یا آن کار را. این سردرگمی برای خودت است، خانواده‌ات دچار چه مشکلی می‌شوند وقتی این‌طوری می‌شوی؟ ما مانم می‌گوید بنشین درست فکر کن ببینی چه کار باید بکنی بعد آن کار را انجام بده، کاری هم نکن که بعداً برایت دردسر بشود. یعنی خانواده هم باهات درگیر می‌شوند؟ بله خوب به نظرت اینکه آدم این حالت‌ها برایش پیش می‌آید خوب است یا بد است؟ خوبه، چون آدم می‌نشیند فکر می‌کند ببیند کدام کار را بکند (کد ۷)».

در پاسخ به سؤال پنجم، در بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت و

تعارض هویتی دختران نوجوان، عوامل مختلفی نقش دارند؛ اما آنچه که در بین اغلب از مصاحبه‌ها به آن اشاره شده، نقش خانواده در شکل‌گیری هویت به‌عنوان اولین نهاد اجتماعی است که فرد در آن جامعه پذیر شده و نسبت به خود و هویت خود شناخت پیدا می‌کند؛ بنابراین اگر خانواده‌ای دچار اختلال و نابسامانی باشد، نمی‌تواند کارکرد و وظیفه خودش را در تربیت و پرورش فرزندان انجام دهد. چراکه خانواده اولین جایی است که هنجارها و ارزش‌ها و رفتارهای اجتماعی را یاد می‌گیرد و به همین دلیل خانواده نقش خیلی مهمی در شکل‌گیری درست هویت دارد؛ بنابراین می‌توان گفت یکی از نهادهایی که باید برای آن برنامه‌ریزی کرد، نهاد خانواده است. در این رابطه کد (۷) گفته است: «آره دیگه مثلاً هرکسی در یک خانواده‌ای زندگی می‌کند، یکی خانواده‌شان با اعتقاد و چادری هستند، بچه‌هایشان

هم مثل همان‌ها بار می‌آیند، مثلاً ترکیه‌ای‌ها وقتی بچه‌شان به دنیا می‌آید همان زبان را یاد می‌گیرند؛ مثلاً ایرانی‌ها با زبان مادریشان را یاد می‌گیرند. آخه من دقیقاً با این دوستم که گفتم اعتقاد به هیچی ندارد با آن دوستم که اعتقاد دارد و چادر سرش می‌کند، ما سه‌تایی دقیقاً یک کلاس عربی می‌رویم، جدای از کلاس خودمان یک کلاس عربی می‌روم، از آن کلاس عربی خانمان خواهش کرد که نماز بخوانیم، بعد از آنجا با اینکه باهاشون حرف می‌زنیم، این باز اعتقاد ندارد همه‌چی را مسخره می‌کند اما آن یکی می‌نشیند گوش می‌دهد - فکر می‌کنی چه عاملی باعث شده او مسخره کند؟ نمی‌دانم، شاید دوست‌هایش یا دوست‌هایی که در مدرسه دارد یا دوست‌های مجازیش یا خانواده‌اش (کد۷)».

علاوه بر خانواده به عنوان مهم‌ترین عوامل اثرگذار در شکل‌گیری هویت، فضای مجازی و رسانه‌های جمعی، ساختارهای اجتماعی مثل قوانین، گروه همسالان و... هستند که در شکل‌گیری هویت فرد نقش داشته و ضعف در هر کدام از این عوامل زمینه را برای عدم شکل‌گیری صحیح هویت نوجوان فراهم می‌آورد. در رابطه با برخی ساختارهای اجتماعی غلط در سطوح مختلف، کد (۵) گفته است: «به نظر من به خاطر امنیت نیست، بیشتر به خاطر تعصب است که این تعصب نسبت به زن هم در خانواده‌هایی که کرد هستند بیشتر می‌شود پیدا کرد (کد۵)».

دقیقاً همان‌طور که عوامل مختلفی مثل خانواده، ساختارها، گروه همسالان، فضای مجازی و... در شکل‌گیری هویت نقش دارند، همین عوامل در صورتی که به درستی ایفای نقش نکنند و ضعف و کاستی‌ها اصلاح نگردد، زمینه را برای تعارض هویتی فراهم می‌کند و در شرایط حادث‌تر فرد دچار بحران هویتی می‌گردد. در جدول ذیل به‌طور خلاصه محورها و مقولات اصلی و فرعی استخراج شده که در طی سؤال‌های پژوهش به آن پاسخ داده شد، بیان شده است. هویت فردی به‌طور کلی به دو بُعد هویت شخصی و اجتماعی تقسیم گردید. هویت جنسی، هویت ملی و هویت دینی به‌عنوان مهم‌ترین ابعاد هویت فرد مورد بررسی قرار گرفت. همچنین مسئله تعارض هویتی به‌عنوان یکی از مسائل مهم در حوزه هویت نوجوانان و عوامل مؤثر پرسش شده است.

جدول (۲): ابعاد هویت

مقولات فرعی ۳	مقولات فرعی ۲	مقولات فرعی ۱	مقوله اصلی	محور
-	عدم شناخت	هویت جنسی	هویت شخصی	هویت فردی
-	نارضایتی از هویت جنسی			
-	شناخت خود			
-	شناخت ظاهری			
-	قیاس نگرش جنسیتی	قیاس هویت جنسیتی		
-	قیاس جایگاه جنسیتی			
-	قیاس آزادی‌های جنسیتی			
-	ساختار جامعه (مسائل فرهنگی)	عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت جنسی		
-	خانواده			
-	رسانه			
-	گروه همسالان			
-	عدم استدلال عقلانی مسائل برای نوجوان			
-	توجه به تفاوت و توانمندی خاص دختران			
-	نگرش به تعارض هویتی			
-	عوامل مؤثر بر تعارض هویتی			
-	تعلق به هویت ملی	هویت ملی	هویت اجتماعی	
-	عدم تعلق به هویت ملی			
باور به توحید و یگانگی خدا	نگاه به دین	هویت دینی		
ضعف در انجام مناسک				

مقوله اصلی	مقولات فرعی ۱	مقولات فرعی ۲	مقولات فرعی ۳	محور
			دینی	
			دین‌گریز شدن نوجوانان	
			تغییر دین و گرایش به دین مسیحیت	
			عدم تبیین صحیح و عقلانی از دین	
			سلیقه‌ای عمل کردن (انتخاب‌گرینشی از دین)	
		عوامل مؤثر بر دین‌گریزی نوجوانان	خانواده	
			رسانه	
			رفتارهای متناقض برخی مسئولان و برخی افراد مذهبی (عدم تناسب ظاهر و باطن)	
			قیامت	
			امام زمان	
		شبهات	حجاب	
			آرایش‌های نوپدید مثل کاشت ناخن	

نتیجه‌گیری

با شروع دوران نوین و گسترش روزافزون فناوری‌های نوین و فناوری‌های ارتباطی که در ادامه فرایند جهانی شدن اتفاق افتاده است، مسائل مختلفی را برای زندگی انسان‌ها پدید آورده است. در این میان برخی موضوع‌ها با توجه به اهمیت و آسیب‌پذیر بودن آن اولویت بیشتری دارد.

مسئله هویت یکی از موضوع‌های بحث‌برانگیز در حوزه‌های مختلف جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و... است. مسئله و موضوع هویت در دوران نوین پدیده‌ای

سیال و پیوسته در حال عوض شدن در نظر گرفته می‌شود که این موضوع با توجه به مبانی فکری و دینی ما به‌عنوان یک کشور اسلامی دارای تمدن کهن جای تأمل دارد. اینکه آیا اساساً هویت را باید یک پدیده سیال باید در نظر گرفت و با توجه به ویژگی دوران نوین نمی‌توان به یک هویت ثابت در ابعاد مختلف دست یافت؟

شکل‌گیری درست هویت در دختران نوجوان که اجزای سازنده تمدن نسل‌های آینده هستند نقش تعیین‌کننده‌ای در معادلات جهان معاصر دارد. در گذشته مسئله هویت همانند امروز درگیر چالش‌های نوپدید نبود؛ اما امروزه تعارض هویتی و مسائل مربوط به این حوزه از مهم‌ترین چالش‌های دختران نوجوان است.

شکل‌گیری درست هویت نقش مستقیم در شکل‌گیری شخصیت فردی و اجتماعی افراد دارد. با نگاهی گذرا به بحران‌های جوامع و جهان معاصر می‌توان ریشه بسیاری از مصائب را در مسئله پُراهمیت هویت یافت.

با توجه به داده‌های حاصل از مصاحبه می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که به‌رحال دختران نوجوان ما از تأثیرهای دنیای نوین بی‌نصیب نبوده و به‌خوبی می‌توان آثار این تغییرها را در موضوع هویت‌یابی نوجوانان یافت. از مهم‌ترین موضوع‌ها در بحث هویت‌یابی نوجوانان این است که در درجه نخست، دختران نوجوان ما از جنسیت خود به‌عنوان یک زن راضی باشند چراکه رضایت از جنسیت می‌تواند به‌عنوان مبنای شکل‌گیری درست هویت در نوجوانان گردد. بررسی مصاحبه‌ها نشان داد که برخی نوجوانان نسبت به هویت جنسی خود آگاهی و رضایت دارند و عدم رضایت برخی از هویت جنسی به دلیل تفاوت‌گذاری‌های جنسیتی است که خصوصاً در برخی فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌های بومی و محلی و منطقه‌ای نسبت به دختران وجود دارد. این تفاوت‌گذاری‌ها هم در سطح نگرش جنسیتی، هم در آزادی‌ها و جایگاه‌های جنسیتی است. برخی از نوجوانان نیز هویت خود را محدود به هویت ظاهری می‌دانند؛ بنابراین با توجه به شرایط اقتصادی اجتماعی ایران و اعتراض‌هایی که در راستای دفاع از حقوق زنان در جامعه صورت می‌گیرد، نیازمند این است که در ابتدا فهم درستی از جایگاه زنان و میزان اثرگذاری او در جامعه ایران صورت گیرد و این مسئله مهم برای عموم مردم و خصوصاً دختران نوجوان تبیین گردد. هم‌چنین می‌بایست نسبت به اصلاح برخی قوانین حوزه مسائل زن و خانواده اصلاحات لازم صورت گیرد. تا از بروز آسیب‌ها و مشکلات احتمالی در آینده جلوگیری به عمل آید. علاوه بر هویت جنسی، نیاز است که به ابعاد دیگر هویت دختران نوجوان از جمله هویت ملی و هویت دینی به‌عنوان کسانی که در

ساختن آینده این کشور سهمی خواهند داشت، توجه گردد.

در مقایسه هویت ملی و هویت دینی می‌توان گفت که دختران نوجوان ما نسبت به هویت ملی احساس تعلق و تعهد بیشتری داشته و هویت دینی در طی زمان به‌خصوص در چند سال اخیر با توجه به گسترش رسانه و شبکه‌های اجتماعی و جنگ ترکیبی جاری در بستر فضای مجازی که عمدتاً شاخصه‌های مهم در شکل‌گیری هویت دینی و ملی را هدف قرار گرفته است دچار خدشه گردید. این مسئله معلول عوامل مختلف درونی و بیرونی است. طراحان این نبرد به‌خوبی به اهمیت دین و آموزه‌های اعتقادی در شکل‌گیری درست هویت در دختران نوجوان آگاه بوده و متناسب با این موضوع به طرح ریزی گستره در این عرصه پرداخته‌اند. مقایسه رشد و پیشرفت قابل ملاحظه زنان در زمینه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی و علمی بعد از انقلاب اسلامی نسبت به قبل از انقلاب نشان‌دهنده این مهم است که رویکرد انقلاب اسلامی در مسائل زنان و اهمیت به مسیر رشد زنان از جایگاه خوبی برخوردار است.

امروزه با گذشت چهار دهه از انقلاب، دشمنان که به‌طور خاص سرمایه‌گذاری ویژه‌ای در مسائل زن و خانواده کرده‌اند این مهم را می‌طلبند که نظام اسلامی به تدوین تاکتیک‌های راهبردی در این عرصه پرداخته و با آگاه‌سازی و رشد عقلانیت اصیل و تفکر منطقی در نسل کودک و نوجوان و همچنین ترمیم و بازسازی خلائهای موجود در این عرصه مانع از انحلال و تعارض در مسئله هویت در قشر خصوصاً دختران نوجوان گردد. مبانی نظری دینی و ملی ما از ظرفیت خوبی در این زمینه برخوردار است. نکته مهمی که در تحلیل مصاحبه‌ها باید بدان توجه کرد عدم آشنایی برخی دختران نوجوان با تفکر منطقی و حل مسئله است برخی دختران نوجوان در ارائه و بیان دیدگاه خود به مغالطه همه یا هیچ دچار هستند؛ مثلاً بیان می‌کند که همه می‌گویند یک دختر نمی‌تواند مکانیک بخواند (کد ۹) درحالی‌که با نیم‌نگاهی به آمار دختران در حال تحصیل و یا فارغ‌التحصیل در این رشته و یا رشته‌های مشابه ناقض این ادعا است یا اینکه برخی دختران نوجوان قادر به تفکیک رفتار دینی پیروان دین از اصل دین نیستند. اینها مسائل مهمی است که اگر فردی از قدرت تفکر منطقی لازم برخوردار باشد به این مغالطات در بیان دچار نخواهد شد و توانایی تفکیک مسائل را در حل مسئله را خواهند یافت.

به‌نظر می‌رسد دستیابی به یک هویت ثابت که همان دستیابی به یک چهارچوب در ابعاد فردی، ملی و مذهبی است در کشورهای در حال توسعه دشوارتر است چراکه

در تضاد بین معیارهای سنتی و معیارها و ارزش‌های عصر جدید و دهکده جهانی که در تلاش برای غالب کردن معیارهای خود بر سایر معیارها است قرار دارند و همین مسئله منجر به بروز نوعی تعارض هویتی بین افراد جامعه به خصوص نوجوانان و جوانان می‌گردد. امروزه مسئله هویت دختران با مسائل و چالش‌های متعددی روبه‌رو است که به واسطه رواج الگوها و سبک‌های زندگی جدید، دختران را دچار نوعی از خودبیگانگی نموده و موجب فاصله گرفتن از خود و جامعه خود شده است.

مسئله مهم هویت و شکل‌گیری درست آن در دختران نوجوان در درجه اول نیازمند احصا نظام مسائل و بررسی آسیب‌های این عرصه است. پس از آن نیازمند برنامه‌ریزی جامع راهبردی مبتنی بر نظام مسائل در عرصه سیاست‌گذاری در سطوح مختلف در گسترده کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت است و عزم ملی همه متولیان مرتبط با این مسئله را طلب می‌نماید.

فهرست منابع

- قرآن کریم، ترجمه محمد مهدی فولادوند.
- ابراهیمی دینانی، غلامحسین (۱۳۸۰). *قواعد کلی فلسفی در فلسفه اسلامی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ابن سینا، حسین بن عبدالله (۱۳۶۴). *الشفاء*. تهران: ناصر خسرو.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۲). *روش‌های کاربردی تحقیق*. تهران: کیهان.
- ایمان، محمدتقی و نوشادی، محمودرضا (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کیفی. *فصلنامه پژوهش، سال سوم*، (۲).
- پیشگامی فرد، زهرا؛ انصاری‌زاده، سلمان؛ کرمی، افشین و پرهیز، فریاد (۱۳۸۹). تعامل در فضای سایبر و تأثیر آن بر هویت زنان در ایران. *فصلنامه زن در توسعه پژوهش زنان*، ۸(۲)، ۱۸۹-۲۰۹.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۱). جهانی شدن و هویت. *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، بهار*، (۳)، ۸۰-۹۴.
- تنهاوی، محمدعلی الفاروقی (۱۹۶۳). *کشاف اصطلاحات الفنون*. تحقیق عبدالبدیع، القاهره: المؤسسة المصریه.
- جرجانی، علی بن محمد (۱۹۷۸). *التعريفات*. بیروت: بی‌نا.

- جهان تیغ، سکینه (۱۳۹۰). *دانش‌های دنیای مشاوره*. سایت مشاوره.
- خاجیانی، ابراهیم (۱۳۷۹). تحلیل جامعه‌شناسی هویت ملی در ایران و طرح چند فرضیه. *فصلنامه مطالعات ملی*، (۵)، ۲۲۸-۱۹۳.
- خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات: KHAMENEI.IR
- خزایی، سارا و ریاحی، محمداسماعیل (۱۴۰۰). مطالعه کیفی برساخت هویت بدنی نوجوانان؛ دختران دبیرستانی شهرستان بروجرد. *جامعه‌شناسی کاربردی*، سال سی و دوم، (۸۱)، ۱۳۴-۱۰۷.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). *لغت‌نامه دهخدا* (ج ۱۴)، تهران: دانشگاه تهران.
- ذکایی، محمدسعید (۱۳۸۳). جوانان و فراغت مجاز. *فصلنامه مطالعات جوانان*، (۶).
- ربیعی، علی؛ عبداللهی، عظیم‌سادات و شیروی، یاسر (۱۳۹۴). بررسی رابطه تماشای تلویزیون‌های ماهواره‌ای با هویت جنسیتی دختران نوجوان شهر اصفهان. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، پاییز، (۴۴).
- رجایی، فرهنگ (۱۳۸۲). *مشکلات هویت ایرانیان*. تهران: نشر نی.
- رزمی، محمدرضا (۱۳۸۵). بررسی تأثیر انسجام و انعطاف خانواده بر شکل‌گیری هویت در جوانان و نوجوانان شهر شیراز. *فصلنامه مطالعات جوانان*، (۷)، ۱۱۴-۱۳۰.
- رستمی درزیان، حسن و منصوری سده، منصوره (۱۳۹۲). نقش تکنولوژی‌های نوین در هویت فرهنگی جوانان. *نشریه فرهنگ و ارتباطات*، (۹)، ۷۷-۱۰۲.
- رضائیان، حمید و توتونچی، بهاره (۱۳۹۸). پیش‌بینی هویت دینی فرزندان براساس الگوهای تعاملی خانواده، دینداری والدین و تفکر انتقادی نوجوان. *مطالعات زن و خانواده*، (۳)۷.
- ساروخانی، باقر و رفعت‌جاه، مریم (۱۳۸۳). عوامل جامعه‌شناختی مؤثر در بازتعریف هویت اجتماعی زنان. *پژوهش زنان*، (۱)، ۷۱-۹۱.
- سلطان محمدی، عطیه و پور سیدآقایی، زهراسادات (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی پدیدارشناسانه هویت جنسیتی دختران نوجوان در فضای مجازی. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، (۵۴)۱۴، ۶۱-۸۴.
- شرفی، محمدرضا (۱۳۸۹). *جوان و بحران هویت*. تهران: سروش.
- صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم (۱۹۸۱). *الحکمه المتعالیه فی الاسفار العقلیه الاربعه* (ج ۱ و ۲). بیروت: دار احیا التراث العربی.
- صلاحی، محمود؛ تیموپور، بهزاد؛ ناصری‌پور، حسن و فاضل فکور، مهدی (۱۳۸۴). *طرح تحقیقاتی شهر اسوه (گامی به سوی مدینه سعادت)*. تهران: مهر محبوب.

- طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۴۱۷ق). *المیزان فی تفسیر القرآن*. بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
- عامری، فریده و عمویی، ناهید (۱۳۹۵). نقش عملکرد خانواده در میزان تجربه بحران هویت و تمایز یافتگی نوجوانان. *فصلنامه علمی پژوهشی خانواده و پژوهش*، ۱۳(۱)، ۷۷-۹۲.
- عباس‌زاده، اکبر و عباسی، مهدی (۱۳۸۵). *مجموعه مقالات هویت ملی و جهانی شدن*. تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- عبدالحسینی، اشرف و حقیقتیان، منصور (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر هویت اجتماعی، مطالعه موردی جوانان ۱۵-۲۹ ساله شهر اصفهان. *فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان*، سال ششم، (۱۸)، تابستان، ۳۳-۵۲.
- علیرضائزاد، سهیلا؛ آذرنیا، عقیق و نیکوگفتار، منصوره (۱۳۹۵). برزخ تن، تناقض در هویت جنسیتی، مطالعه‌ای در سازگاری اجتماعی ناراضیان جنسی. *فصلنامه علوم اجتماعی*، سال بیست و پنجم، (۷۲)، ۱۵۰-۱۹۱.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۷۶). آموزش، تحقیق و ترویج (تحلیل محتوای نامه علوم اجتماعی). *نمایه پژوهش*، سال اول، تابستان، (۲).
- کاپلستون، فردریک چارلز (۱۳۷۵). *تاریخ فلسفه (از ولف تا کانت)*. ترجمه اسماعیل سعادت و منوچهر بزرگمهر، تهران: سروش.
- کامرانی فکور، شهربانو (۱۳۸۳). *بررسی مقایسه‌ای خصوصیات روان‌شناختی زنان ویژه با زنان عادی*. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
- کرپیندورف، کلوس (۱۳۸۷). *تحلیل محتوا*. ترجمه هوشنگ نایب، تهران: انتشارات روش.
- کشاورز، علیرضا و عاشوری، علی (۱۴۰۱). عوامل اجتماعی اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر بحران هویت در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر جم و ارائه راهکارهای مؤثر. *مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی (مرکز توسعه آموزش‌های نوین ایران)*، بهار، ۱۸(۱)، ۲۱۵-۲۴۲.
- کنعانی، محمدامین؛ حمیدی‌فر، مهدی و قربانی، ابودر (۱۳۹۶). بررسی تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر هویت جنسیتی مادران و دختران: مطالعه‌ای در شهر رشت. *توسعه اجتماعی*، بهار، ۱۱(۳).
- کنیکی، آنجلو (۱۳۸۴). *مدیریت رفتار سازمانی (مفاهیم، مهارت‌ها و کاربردها)*. ترجمه علی‌اکبر فرهنگی و حسین صفرزاده، تهران: نشر پویا.

گال، مردیت و دیگران (۱۳۸۲). روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی. ترجمه احمد رضا نصر و دیگران، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی و سمت.

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۳). تجدد و تشخیص. ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
لطف‌آبادی، حسین (۱۳۷۹). روان‌شناسی رشد ۲؛ نوجوانی، جوانی و بزرگسالی. تهران: سمت.

مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۱). جغرافیا و سیاست در فرایند نوین. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳ (۸)، ۶۱-۱۴۷.

مطهری، مرتضی (۱۳۷۱). خدمات متقابل ایران و اسلام. تهران: انتشارات صدرا.
معمار، رحمت (۱۳۷۸). سنجش گرایش به هویت تاریخی. تهران: صدا و سیما.
مقدس، علی اصغر و خواجه‌نوری، بیژن (۱۳۸۴). جهانی شدن و تغییر هویت اجتماعی زنان. مطالعات زنان، ۷ (۷)، ۵-۳۲.

منادی، مرتضی و فرشی صبح‌خیز، فاطمه (۱۳۸۹). بررسی نقش هویت مادران در شکل‌گیری هویت جنسیتی دختران نوجوان شهر تهران. پژوهش‌های اجتماعی، زمستان، سال چهارم، (۴).

منطقی، مرتضی (۱۳۸۳). بحران هویت دختران. پروژه مرکز امور مشارکت زنان، پژوهشگاه علوم انسانی جهاد دانشگاهی.

جی دان، رابرت (۱۳۸۵). نقد اجتماعی پست‌مدرنیته: بحران‌های هویت. ترجمه صالح نجفی، تهران: نشر پردیس.

جهان تیغ (۱۳۹۰). دانش مشاوره جهان، کارشناسی ارشد مشاوره، وبسایت مشاوره. صنایع اجلال، مریم (۱۳۸۴). درآمدی بر فرهنگ و هویت ایرانی. تهران: انتشارات تمدن ایرانی.

طاعتی، لیلا (۱۳۸۸). افکار عمومی رسانه‌ها و تبلیغات. تهران: انتشارات فریش.
کاپلان، هرولد و سادوک بنجامین، جیمز (۱۳۷۵). چکیده روانشناسی بالینی. ترجمه نصرت‌الله پورافکاری، تهران: انتشارات آزاده (راهیان ارشد).

کرپیندورف، کلو (۱۳۸۳). مبانی روش‌شناسی تحلیل محتوا. ترجمه هوشنگ ناییبی، تهران: نشر نی.

سفیری، خدیجه و معروف‌پور، مینا (۱۳۹۷). تبیین جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر تعارض هویتی زنان شهر نقده. فصلنامه مطالعات زن و خانواده، ۶ (۲)، ۲۲۵-۲۵۵.

معین، محمد (۱۳۸۷). فرهنگ فارسی معین. تهران: مؤسسه فرهنگی راه اهل بیت. نوابی‌نژاد، شکوه (۱۳۸۶). نظریه‌های مشاوره و روان درمانی گروهی. تهران: انتشارات سمت.

ابوالحسنی، سید رحیم (۱۳۸۸). سازگاری هویت‌ها در فرهنگ ایرانی (مطالعه موردی: شهروندان تهرانی). *مجله سیاست*، (۱۰)، ۲۳-۵۰.

گودرزی (۱۳۸۷). تکوین جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران با تأکید بر دوره صفویه. تهران: تمدن ایرانی.

صدیق سروستانی، رحمت‌اله (۱۳۷۵). کاربرد تحلیل محتوا در علوم اجتماعی. نامه علوم اجتماعی، ۸(۸).

محمدی، بیوک (۱۳۸۷). درآمدی بر روش تحقیق کیفی. تهران: انتشارات دادگستر.

Berzonsky, M. D. (2005). Ego identity: A personal standpoint in a postmodern world. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 5(2), 125-136.

Burke, P. (1991). Identity Processes and Social Stress. *American Sociological Review*, 56(6), 836-849.

Erikson (1980). *Identity routhand crisis*. NewYork: Norton.

López, M. J. G. (2006). Towards decentralized and goal-oriented models of institutional resource allocation: The Spanish case. *Higher Education*, 51(4), 589-617.

Oyserman, Daphna (2004), *Self-concept and identity in self and social identity*. Perspectives on socialpsychology, Brewer, M.B. & Hewstone. M. Malden. MA: BlackwellPub.

Tajfel, H. (1982). *Social Identify and Inter group Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

References

Abbaszadeh, Akbar and Abbasi, Mahdi (2015). A collection of essays on national identity and globalization. Tehran: Humanities Research and Development Institute. (In Persian)

Abdelhosseini, Ashraf and Mansour Hekhedian (2014). investigation of social factors affecting social identity, a case study of 15-29-year-old youth in Isfahan city. *Youth Sociological Studies Quarterly*, 6th year, (18), summer 2014, 33-52. (In Persian)

Abolhasani, Seyyed Rahim (2008). Compatibility of Identities in Iranian Culture (Case Study: Citizens of Tehran), *Politics Magazine*, (10), 23-50. (In Persian)

Alireza Nejad, Soheila; Azarnia Aqiq and Niko Gofar, Mansoura (2015). Body Purgatory, Contradiction in Gender Identity, A Study in Social

- Adaptation of Sexual Dissatisfiers. *Social Science Quarterly*, 25(72), 150-191. (In Persian)
- Ameri, Farida and Amoui Nahid (2015). The role of family function in the extent of experiencing identity crisis and differentiation of adolescents, *Family and Research Scientific Quarterly*, 13(1), 77-92. (In Persian)
- Azkiya, Mustaghi (2012), *applied research methods*, Tehran: Kayhan. (In Persian)
- Berzonsky, M. D. (2005). Ego identity: A personal standpoint in a postmodern world. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 5(2), 125-136.
- Capleton, Frederick Charles (1375). *History of philosophy (from Wolff to Kant)*. Translated by Esmail Saadat and Manouchehr Bozormehr, Tehran: Soroush. (In Persian)
- Dehkhoda, Ali Akbar (1373). *Dehkhoda dictionary*, volume 14, Tehran, University of Tehran. (In Persian)
- Ebrahimi Dinani, Allamhossein (1380). *General philosophical rules in Islamic philosophy*. Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies. (In Persian)
- Fazeli, N.A. (2016). "Education, Research and Promotion (Content Analysis of Social Sciences Letter)", *Research Profile*, First Year, Summer. (In Persian)
- Gal, Meredith and others (2012). *Quantitative and qualitative research methods in educational sciences and psychology*. Ahmadreza Nasr and others, Tehran: Shahid Beheshti University Press, first edition, vol.1.
- Giddens. A. (1991); *Modernity and Self-Identity; Self and Society in the Late ModernAge*. Cambridge: Polity.
- Guderzi (2007) *Sociological development of national identity in Iran with emphasis on the Safavid period*, Tehran: Iranian Civilization. (In Persian)
- Hajiani, Ibrahim (1379). *Sociological analysis of national identity in Iran and several hypotheses*, *National Studies Quarterly*, (5), 228-193. (In Persian)
- Holy Quran, translated by Mohammad Mehdi Foladvand. (In Persian)
- Ibn Sina, Hussein bin Abdullah (1364). *Al-Shafa*, Tehran: Nasser Khosrow. (In Persian)
- Iman, M.T. Noshadi, M.R. (2018). "Qualitative content analysis", *research quarterly*, third year, second issue, autumn and winter. (In Persian)
- Jahan Tigh, S. (1390). *World Counseling Knowledge*, Master of Counseling, Counseling Website. (In Persian)
- Jay Dunn, Robert (2015). *Social critique of postmodernity: crises of identity*. Translation: Saleh Najafi. Campus publication. (In Persian)
- Kanani, Mohammad Amin; Hamidi Far, Mehdi; Ghorbani, Abuzar (2016). *Investigating the impact of social media on the gender identity of mothers and daughters: a study in Rasht city, social development*, spring 2016, period 11. (In Persian)
- Kamrani Fekur, Shahrbanu (2013). *Comparative study of psychological*

- characteristics of special women with normal women. (Master's thesis). Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. (In Persian)
- Kaplan Harold, Sadok Benjamin James (1375), Abstract of Clinical Psychology, translator: Nusratullah Pourafkari, Azadeh Publications (Rahian Arshad). (In Persian)
- Keniki, Angelo (2004). Management of organizational behavior (concepts, skills and applications). Translated by Ali Akbar Farhangi and Hossein Safarzadeh, Pooya Publishing House. (In Persian)
- Keshavarz, Alireza; Ashuri, Ali (1401). Socio-economic and cultural factors on the identity crisis among middle school students of Jam city and providing effective solutions, psychology studies and educational sciences (Iran Modern Education Development Center) spring 1401, eighth period, (1), 215-242. (In Persian)
- KHAMENEI.IR**
- Khazaei, Sara and Riahi Mohammad Ismail (1400). A qualitative study on the body identity construction of teenagers, high school girls of Borujerd city. Applied Sociology, 32(81), 107-134. (In Persian)
- Krippendorff, Kloss (2007), Content Analysis, translated by Hoshang Naib, Tehran, Rosh Publications. (In Persian)
- Krippendorff Kloss (2004). The Basics of Content Analysis Methodology, Translator: Hoshang Naibi, Ney Publishing. (In Persian)
- López, M. J. G. (2006). Towards decentralized and goal-oriented models of institutional resource allocation: The Spanish case. Higher Education, 51(4), 589-617.
- Lotfabadi, Hossein (1380). psychology of growth 2; Adolescence, youth and adulthood, Tehran, Samt, p. 13. (In Persian)
- Manteghi, Morteza (2013). Girls' identity crisis. Women's Participation Center Project, University Jihad Humanities Research Institute. (In Persian)
- Marufpour, Mina; Safiri, Khadijah (2017). Sociological explanation of the factors affecting the identity conflict of women in the city of Naqdeh, Women and Family Studies Quarterly, 6(2), September 2017, 225-255. (In Persian)
- Memar, Rahmat (1387). Measuring tendency to historical identity. Tehran: Radio and Television. (In Persian)
- Mohammadi Buyuk (2007). An introduction to qualitative research method, Justice Publications. (In Persian)
- Moin, Mohammad (1387). Farhang Farsi Moin, Ahl al-Bayt Cultural Institute, Tehran. (In Persian)
- Mojtahedzadeh, Pirouz (1381). Geography and politics in the modern process, Journal of Faculty of Law and Political Sciences, 13(8), 147-61. (In Persian)
- Monadi, Morteza; Farshi Sobhkhiz, Fatemeh (2009). Investigating the role of mothers' identity in the formation of gender identity of teenage girls in Tehran, Social Research, Winter 89, Year 4, (4). (In Persian)
- Motahari, Morteza (1371). Mutual services of Iran and Islam, Tehran,

- Sadra Publications. (In Persian)
- Najafi Elmi, Mahmoud (2010) Information Technology, Teenagers and Identity Crisis, Rahevard Noor Publications, (32). (In Persian)
- Navabinejad, Shekoweh (2006). Theories of counseling and group psychotherapy. Tehran, Samt Publications, p. 225. (In Persian)
- Pishgami Fard, Zahra; Ansarizadeh, Salman; Kerami, Afshin and Farid Parhiz (2009). Interaction in cyberspace and its impact on women's identity in Iran. *Women's Quarterly in the Development of Women's Research*, 8(2), Summer 2009, 189-209. (In Persian)
- Rabiei, Ali; Abdullahi, Azim Sadat; Shirovi, Yaser (2014). Investigating the relationship between watching satellite TV and the gender identity of adolescent girls in Isfahan city, *Women's Social and Psychological Studies*, Autumn (44). (In Persian)
- Rajaei, Farhang (2012). Identity problems of Iranians. Tehran. Ni publication. (In Persian)
- Razmi, Mohammad Reza (2005). Investigating the impact of family cohesion and flexibility on the formation of identity in the youth of Shiraz. *Youth Studies Quarterly* (7). 114-130. (In Persian)
- Rezaian, Hamid and Totunchi, spring (2018). Predicting children's religious identity based on family interaction patterns, parents' religiosity and adolescent critical thinking, *Women and Family Studies*, 7th semester, winter 2018, (3), (consecutive 15). (In Persian)
- Rostami Darzian, Hassan and Mansouri Sadeh, Mansoura (2012). The role of new technologies in the cultural identity of youth, *Culture and Communication Journal*, 3(9), 102-77. (In Persian)
- Sadr al-Din Shirazi, Muhammad ibn Ibrahim (1981). *Al-Hikma al-Muttaaliyyah fi al-Isfar al-Uqliyyah al-Arbaeh* (Vol. 1 and 2). Beirut, home to the revival of Arab heritage. (In Persian)
- Sharfi, Mohammad Reza (2009): *Youth and identity crisis*, second edition, Tehran, Soroush. (In Persian)
- Sani Ejlal Maryam (2004), an introduction to Iranian culture and identity, Iranian Civilization Publications. (In Persian)
- Salahi, Mahmoud; Timopour, Behzad; Naseripour, Hassan and Mehdi Fazel Fakur (2004). The research plan of the city of Asoeh (a step towards Medina Saadat), Tehran, Mehr Mehboob. (In Persian)
- Saroukhani, Baqrorofat Jah, Maryam (2013), sociological factors effective in redefining women's social identity, *Women's Research*, (1), 71-91. (In Persian)
- Sediq Sarostani, R.A. (1375). Application of content analysis in social sciences. *Social Science Journal*. (In Persian)
- Sultan Mohammadi, Atiyeh and Pour Seyyed Aghaei, Zahra Sadat (1402). Phenomenological pathology of gender identity of adolescent girls in cyberspace. *Quarterly Journal of Counseling and Psychotherapy Culture*, 4(54), 84-61. (In Persian)
- Taati, Leila (2008) *Public opinion of the media and advertising*. Tehran: Farish Publications. (In Persian)

- Tabatabai, Seyyed Mohammad Hossein (1417 AH). Al-Mizan in the interpretation of the Qur'an. Beirut: Al-Alami Press Institute. (In Persian)
- Tajik, Mohammad Reza (2001). Globalization and identity. Political and International Approaches, Spring(3), 80-94. (In Persian)
- Tanhawi, Mohammad Ali Al-Farooqi (1963). The discoverer of Al-Funun terminology. Research by Abdul Badi, Cairo, Al-Massiah Al-Masriya. (In Persian)
- Tavasoli, Gholam Abbas and Ghasemi, Yar Mohammad (2013), Collective Identities and Globalization, Social Science Journal, (24), 1-26. (In Persian)
- World Health Organization. Health for the world's adolescents: a second chance in the second decade: Summary. Geneva: World Health Organization; 2014. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/112750>. (In Persian)
- Zokai, Mohammad Saeed (1383). Youth and free time. Youth Studies Quarterly. (In Persian)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی